

Een rijke huishoek als basis voor rijk spel

Praktijkonderzoek naar de invulling van de huishoek als rijke speelleeromgeving op de basisschool.

Student: Welmoed Mous

Onderwijsinstelling: Hanzehogeschool Groningen – Pedagogische Academie

Begeleidend docent PA: F. Winkels

Datum: 2-6-2021

Voorwoord

Met trots presenteer ik u mijn praktijkonderzoek. Dit praktijkonderzoek is geschreven in het kader van de Verkorte opleiding tot leerkracht basisonderwijs aan de Hanzehogeschool te Groningen. Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de basisschool.

Het schrijven van dit onderzoek is een leerzaam proces geweest, waarbij ik de kennis van de afgelopen twee jaar en mijn eerder opgedane vaardigheden heb kunnen toepassen.

Zonder hulp was ik niet tot dit eindresultaat gekomen. Bij deze wil ik graag mijn scriptiebegeleider Femke Winkels bedanken voor de fijne samenwerking. De tips en feedback hebben mij erg geholpen. Ook wil ik alle respondenten van de basisschool en een andere basisschool bedanken die hebben mee willen werken aan dit onderzoek. Tot slot wil ik mijn vrienden en familie bedanken voor het geven van advies of het meedenken. Bedankt allemaal.

Ik wens u veel leesplezier,

Welmoed Mous

Samenvatting

Dit onderzoek is uitgevoerd op de basisschool en een andere basisschool. In september 2021 zullen deze scholen samengevoegd worden en doorgaan als de basisschool. Er zal gewerkt worden met units en ontwikkelpleinen. Lerend spelen zal een belangrijke plek innemen binnen de onderbouwunit. Een belangrijke manier om het lerend spelen te stimuleren is het creëren van een rijke speelleeromgeving. Door deze nieuwe werkwijze zal niet elke klas meer eigen hoeken hebben, maar zal onder andere de huishoek gedeeld worden. Leerkrachten zullen het dus eens moeten worden over de invulling hiervan, hun eigen visie op een rijke speelleeromgeving speelt hierin een belangrijke rol. In dit onderzoek zal dan ook antwoord gegeven worden op de vraag: Hoe kan er invulling gegeven worden aan de nieuwe huishoek op het de basisschool zodat het een rijke speelleeromgeving wordt waarin het spel wordt gestimuleerd.

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden is er literatuuronderzoek gedaan en een kwalitatief onderzoek uitgevoerd middels interviews en observaties. Uit het literatuuronderzoek is naar voren gekomen dat spel heel belangrijk is voor de ontwikkeling van kleuters. Binnen het OGO-onderwijs wordt hier dan ook de nadruk op gelegd. Er zijn verschillende vormen van spel, maar in dit onderzoek hebben we het over het verrijkte vrije spel in de huishoek. Volgens de literatuur is een huishoek rijk als het prikkelt om op onderzoek uit te gaan, de omgeving te gaan verkennen, te handelen en het uitdaagt tot spel. De volgende elementen worden hierbij genoemd: de huishoek is overzichtelijk en goed geordend, ziet er verzorgd en aantrekkelijk uit, is betekenisvol voor de leerlingen en bevat krachtige materialen. Daarnaast is de rol van de leerkracht belangrijk bij het stimuleren van spel en creëren van een rijke omgeving. Zo kan een leerkracht het spel observeren, meespelen, verrijken of samen met de leerlingen op het spel reflecteren.

Deze informatie uit het literatuuronderzoek heeft de basis gevormd voor de topics van de interviewvragen en de observatiepunten van de kijkwijzer. In elke kleuterklas is gekeken naar hoe 'rijk' de huidige huishoeken zijn op basis van de literatuur. Daarnaast is van elke kleuterklas één leerkracht geïnterviewd, hierbij zijn vragen gesteld over de huidige huishoeken, en hun eigen rol bij het stimuleren van spel. Ook is gevraagd naar hun visie op de inrichting en invulling van de nieuwe huishoek.

Aan de hand van de resultaten van de interviews en observatielijsten kan een conclusie getrokken worden. De leerkrachten zijn op veel punten al goed op weg om een rijke speelleeromgeving te creëren. Zo komt de visie op de invulling van de hoek als rijke leeromgeving op veel punten met elkaar overeen. Ook wordt veel gebruik gemaakt van échte materialen, zijn de hoeken goed afgebakend en is geprobeerd het knus en aantrekkelijk aan te kleden. Ook doen de leerkrachten al veel om het spel te stimuleren; zo observeren ze regelmatig en kiezen ervoor om materiaal in te brengen of mee te spelen wanneer het spel vastloopt. Echter zijn er om tot een rijke speelleeromgeving te komen nog verbeteringen nodig op het gebied van de inrichting van de hoek en de rol van de leerkracht bij het stimuleren van spel.

Op basis van deze conclusie worden een aantal aanbevelingen gedaan om de huishoek een rijke speelleeromgeving te maken. Zo wordt aangeraden meer duidelijkere opbergmogelijkheden te creëren, meer diversiteit aan te brengen in de materialen en nieuwe ideeën vaker te introduceren en uit te spelen in de klas. Ook wordt aangeraden om voorafgaand aan het nieuwe schooljaar duidelijk af te stemmen hoe belangrijke aspecten vorm gaan krijgen. Dit onderzoek heeft veel valide, bruikbare en betrouwbare resultaten opgeleverd, maar er zijn ook een aantal punten die ter discussie gesteld kunnen worden; zoals de keuze om niet mee te spelen, de hoge werkdruk en de visie op spel.

Inhoudsopgave

Voorwoord	1
1. Introductie.....	5
1.1 Gegevens opdrachtgever:	5
1.2 Context.....	5
1.3 Situatietanalyse.....	5
1.4 Probleemstelling	5
1.5 Doelstelling.....	6
1.6 Leeswijzer	6
2.1 Theoretisch kader	7
2.2 Ontwikkeling spel in kleuteronderwijs.....	7
2.3 Definitie van spel	8
2.4 Verloop van Spelontwikkeling	9
2.5 Visie op spel.....	9
2.5.1 Ontwikkelingsgerichte visie.....	9
2.5.2 Reggio Emilia.....	10
2.5.3 Gezamenlijke visie.....	10
2.6 Een rijke speelleeromgeving	10
2.7 Belangrijke elementen bij de inrichting van een rijke huishoek.....	11
2.8 De rol van de leerkracht.....	13
2.8.1 Spel observeren.....	14
2.8.2 Meespelen	14
2.8.3 Verrijken & Reflecteren.....	14
2.9 Conclusie theorie	15
3. Methode van onderzoek	16
3.1 Dataverzameling.....	16
3.2 Beschrijving van de onderzoeksgroep.....	16
3.3 Operationalisatie: meetbaar maken van je te meten term en meetinstrumenten.....	16
3.4 Procedure afname meetinstrumenten	18
3.5 Data-analyse	18
3.6 Betrouwbaarheid en validiteit	19
4. Resultaten	20
4.1 Inrichting huidige huishoek.....	20
4.2 Rol van de leerkracht	21
4.3 Visie leerkrachten	22

5. Conclusie, discussie & aanbevelingen	25
5.1 Conclusie	25
5.1.1 Inrichting huidige huishoek	25
5.1.2 Rol van de leerkracht.....	25
5.1.3 Visie op de nieuwe huishoek.....	25
5.2 Discussie	26
Validiteit, betrouwbaarheid & bruikbaarheid	26
Eigen bevindingen.....	27
5.3 Aanbevelingen	28
Aanbeveling 1 – Goed georganiseerde en overzichtelijke hoek.....	28
Aanbeveling 2 – Diversiteit aan materialen	29
Aanbeveling 3 – Verrijken & reflecteren.....	29
Aanbeveling 3 – Afstemming & organisatie.....	29
Aanbeveling voor vervolgonderzoek	30
Bibliografie	31

1. Introductie

Onderstaande tekst geeft inzicht in het onderwerp van dit onderzoeksrapport. Dit onderzoeksrapport is geschreven in het kader van de afstudeeropdracht jaar vier van de studie Pabo verkort - aan de Hanzehogeschool te Groningen. Het onderzoek zal plaatsvinden bij de basisschool en een andere basisschool. In dit hoofdstuk wordt de context beschreven waarbinnen het onderzoek is uitgevoerd en worden de probleem- en situatieanalyse, de doelstelling en de onderzoeksvraag toegelicht.

1.1 Gegevens opdrachtgever:

Naam school: de basisschool

Naam begeleider: Nienke Wulp

Naam onderzoek coördinator: Herna Bouwknegt

1.2 Context

Vanaf augustus 2021 opent het nieuwe IKC Borgman Oosterpark haar deuren. Alle leerlingen van de basisschool, de andere basisschool en SKSG Pierewiet verhuizen dan naar het Integraal Kind Centrum. In het nieuwe gebouw zal gewerkt worden met units. Een unit voor de onderbouw, bovenbouw en middenbouw. Elke unit heeft naast klaslokalen een leerplein. Dit leerplein zal gezamenlijk gedeeld worden met meerdere stamgroepen. Op de benedenverdieping bevindt zich de onderbouwunit voor de leerlingen van groep 1 en 2. Deze unit zal bestaan uit een aantal kleine open 'klaslokalen' en een groot leerplein. Er zullen een aantal kleine hoeken gestationeerd worden in de 'klaslokalen' en een aantal grote hoeken zullen zich bevinden op het leerplein; waaronder één grote huishoek(themahoek). Er zullen verschillende stamgroepen tegelijk op het leerplein aanwezig zijn. IKC Borgman Oosterpark zal gaan werken vanuit de ontwikkelingsgerichte visie waarbij het werken in hoeken en lerend spelen een belangrijke plaats zal innemen. Volgens Vyogtsky - een van de grondleggers van het gedachtegoed van ontwikkelingsgericht onderwijs (OGO) - leren jonge kinderen namelijk door te spelen. Een hoek waar spelen echt centraal staat is de huishoek/themahoek. Het onderzoek zal zich dan ook op deze hoek gaan richten.

1.3 Situatieanalyse

Als leerkracht heb je een belangrijke rol om spel mogelijk te maken, in welke vorm dan ook. Een belangrijk middel om dit te doen is het creëren van een rijke speelleeromgeving die de leerlingen uitdaagt. Een rijke speelleeromgeving stimuleert het spel en tilt het naar een hoger niveau (Singer & de Haan, 2017).

Op dit moment is in elke klas een huishoek aanwezig. Wat opvalt is dat alle huishoeken op een hele andere manier zijn ingericht. De ene huishoek is erg kleurrijk en vol, terwijl de andere huishoek rustig is en weinig materialen bevat. Ook lijkt er een verschil te zijn tussen de manier waarop de leerkrachten de inrichting van de huishoek tot stand laten komen. In het nieuwe gebouw zullen alle leerkrachten samen invulling moeten geven aan de huishoek op het leerplein. Dit betekent dat er overeenstemming zal moeten plaatsvinden hoe een rijke/speelleeromgeving gecreëerd kan worden. De visie op spel zal hierbij ook een belangrijke rol gaan spelen. Deze situatie biedt een uitgelezen kans om de huidige huishoeken onder de loep te nemen en te kijken op wat voor manier het best invulling gegeven kan worden aan de nieuwe huishoek op de basisschool, zodat het goed aansluit bij de visie van de school en de leerlingen optimaal uitdaagt tot spel.

1.4 Probleemstelling

Vanuit de situatieschets die hierboven is gegeven is de volgende hoofdvraag geformuleerd:

Op wat voor manier kunnen de leerkrachten invulling geven aan de nieuwe huishoek op de basisschool, zodat een rijke speelleeromgeving wordt gecreëerd, waarin kinderen worden uitgedaagd tot spel?

Om het praktijkonderzoek te kunnen uitvoeren en antwoord te kunnen geven op de hoofdvraag zal eerst literatuuronderzoek gedaan worden. Aan de hand van de literatuur zullen de volgende vragen worden beantwoord:

Verkennde vragen:

- Wat verstaan we onder spel?
- Wat is het belang van spel?
- Wat wordt verstaan onder een uitdagende speelleeromgeving?
- Aan welke elementen dient een goede (huis)hoek te voldoen?
- Welke rollen kan de leerkracht aannemen binnen het spel in de huishoek?

Om antwoord te kunnen geven op de hoofdvraag zal naast het literatuuronderzoek ook praktijkonderzoek gedaan worden. Tijdens het praktijkonderzoek zal gekeken worden naar de manier waarop er op dit moment invulling wordt gegeven aan de huishoek. Op basis van het literatuuronderzoek kan dan advies gegeven worden over wat de leerkrachten zouden kunnen doen om van de nieuwe huishoek een rijke speelleeromgeving te maken.

Praktijkvragen:

- In hoeverre zijn de huishoeken op dit moment ingericht als rijke speelleeromgeving?
- Wat is de rol van de leerkrachten bij het tot stand laten komen van een rijke speelleeromgeving?
- Welke elementen vinden de leerkrachten belangrijk bij de invulling van de nieuwe huishoek als rijke speelleeromgeving?

1.5 Doelstelling

De doelstelling is opgedeeld in een korte- en een lange termijn doelstelling. Op korte termijn zal advies gegeven worden aan de school over hoe het beste invulling gegeven kan worden aan de nieuwe huishoek op het basisschool, zodat er een rijke speelleeromgeving ontstaat.

Op lange termijn zal dit onderzoek eraan kunnen bijdragen dat het spel van de leerlingen in de huishoek optimaal gestimuleerd wordt, zodat de leerlingen al lerend spelen en het spel naar een hoger niveau wordt getild.

1.6 Leeswijzer

Dit rapport bestaat uit vijf hoofdstukken. In het eerste hoofdstuk heeft u een korte inleiding kunnen lezen, in de hoofdstukken die daar op volgen wordt een verdere toelichting gegeven. Hoofdstuk twee is het literatuuronderzoek. Hierin wordt antwoord gegeven op de voorvragen die hierboven beschreven staan. Hoofdstuk drie geeft de methode van onderzoek weer. In hoofdstuk vier worden de resultaten van de interviews weergegeven, waarmee de deelvragen beantwoordt kunnen worden. In het laatste hoofdstuk wordt in de conclusie antwoord gegeven op de hoofdvraag. Ook wordt in hoofdstuk vijf een kritische beschouwing gegeven op het onderzoek en zal afgesloten worden met een aantal aanbevelingen.

2.1 Theoretisch kader

In dit hoofdstuk zal antwoord gegeven worden op de verkennende vragen om meer duidelijkheid te krijgen over wat in de literatuur bekend is over het onderwerp. Allereerst zal worden besproken welke plek spel inneemt in het kleuteronderwijs. Daarna wordt het begrip spel en het belang van spel verder toegelicht. Hierna zal gekeken worden naar de belangrijkste elementen van een rijke speelleeromgeving en waar een goede hoek aan moet voldoen. Het literatuuronderzoek zal worden afgesloten met een conclusie met de belangrijke punten die meegenomen worden voor het praktijkonderzoek.

2.2 Ontwikkeling spel in kleuteronderwijs

In 1985 werden door de invoering van de Wet op het Basisonderwijs, de kleuterschool en de Lagere school samengevoegd. Voor de invoering van deze wet nam spel een belangrijke rol in binnen het kleuteronderwijs en leerden kleuters vooral door te spelen. Na 1985 werd er nog wel gespeeld, maar kreeg het woord spel steeds meer een andere betekenis. Kort gezegd; er trad ‘verschoolsing’ op. De leerplicht werd vervroegd van zes naar vijf jaar en er werden kerndoelen vastgesteld. In 2007 werd dit verder doorgezet en is het opbrengstgericht werken beleid geworden vanuit de overheid. De focus werd steeds meer verlegd naar het opbrengst en doelgericht werken waarbij resultaten belangrijk zijn en de nadruk ook in het kleuteronderwijs wordt gelegd op taal en rekenen. Er moet voldaan worden aan de eisen vanuit de onderwijsinspectie. Er wordt daarom vaak gewerkt met methodes die garanderen dat alle kerndoelen gedurende het jaar aan bod komen. Het spelen verdween hierdoor steeds meer naar de achtergrond (monitor, 2016).

Ontwikkelingspsycholoog Ewald Vervaeke benoemt dat het een groot misverstand is dat aan kinderen alles zo vroeg mogelijk geleerd moet worden. Volgens hem is het helemaal niet zinvol om in de kleuterklas de aandacht te leggen op de cognitieve vaardigheden (Vervaeke, 2012). De hersens van jonge kinderen zijn nog volop in ontwikkeling, nog niet alle verbindingen in de hersens zijn gelegd. Wanneer leerlingen dus nog niet ‘rijp’ zijn, kan er wel informatie aangeboden worden maar beklijft dit niet. Orthopedagoog Sieneke Brouwers – Goorhuis (2021) omschrijft het als volgt; ‘*Pas als het kind de hardware heeft opgebouwd – vroeger heette dat schoolrijpheid- kan aan de installatie van de softwarepakketten worden begonnen, zoals lezen, rekenen, aardrijkskunde, geschiedenis ..., kortom alle schoolvakken*’. Volgens haar moet er veel meer aandacht komen voor het feit dat het kleuterbrein anders is dan het brein van een lagerschoolkind. Kleuters leren niet taal door bijvoorbeeld het nazeggen van woordjes. Volgens Brouwers-Goorhuis (2021) verlopen alle ontwikkelingen van jonge kinderen spelenderwijs. ‘Ze lopen, spelen, praten, spelenderwijs. Het is een totaalgebeuren en vindt plaats in spelontwikkeling” Leerkrachten kunnen volgens haar niet meer doen dan, passend bij het karakter van het kind, de voorwaarden creëren, waardoor het de mogelijkheid krijgt zich te ontwikkelen (Brouwers-Goorhuis, 2021).

Een aantal jaar geleden zag de overheid ook in dat de verschoolsing moest worden teruggedrongen en er meer ruimte moest komen voor het spelend leren. Zo werd in 2016 een motie aangenomen dat kleuters niet als schoolkind moeten worden benaderd en dat ertoe moest worden gewerkt naar voorwaardenscheppend onderwijs bij kleuters (motie Rog c.s. 9 maart 2016). Toch blijkt in de praktijk de focus daarbij nog steeds te liggen op het wegwerken van ‘achterstanden’ en de cognitieve vaardigheden. Het spel wordt dan vooral ingezet om doelgericht te werken, terwijl er juist gepleit wordt voor lerend spelen, waarbij er níét iets van de leerlingen verlangd wordt (PO Raad, 2014).

Ook vanuit een onlangs gegeven inspiratiebijeenkomst van het WSK (2021), kwam naar voren dat de focus in de kleuterklas nog steeds te veel ligt op het cognitieve. Volgens hen is dat verzonnen in een grottemensenwereld. In deze bijeenkomst werd het volgende voorbeeld genoemd: ‘*veel ouders vragen bij thuiskomst aan hun kinderen wat ze geleerd hebben. Ze*

horen lerend te spelen. Dus ik vraag me dan ook af wat ouders verwachten dat het antwoord op die vraag zal zijn' (WSK Kleuteronderwijs, 2021).

2.3 Definitie van spel

Een op het oog makkelijke vraag is eigenlijk moeilijk te beantwoorden. In de literatuur is geen eenduidige definitie te vinden van het begrip spel. Zo beschreef John Dewey (1997) spel als het tegenovergestelde van werken, en wordt het door Kohnstamm (2009) een doelvrije activiteit genoemd, waarbij het bezig zijn het doel op zich is. Eén definitie van spel is dus lastig te geven. Wel zijn veel onderzoekers het eens over een aantal van de kenmerken van spel (Fromberg & Bergen, 2006; Kwakkel-Scheffer, 2006);

- Spel gaat gepaard met plezier
- Er is betrokkenheid op het spel (en elkaar)
- Spelen gebeurt vrijwillig: het heeft een niet-verplicht karakter, de speler kiest zelf
- Speler kiest vooral zelf om te spelen en om dat te blijven doen zolang het boeit of zolang er de kans toe is
- Spel dient geen extern doel, het gaat om het proces van het spelen op zich.

Volgens van Oers (2013) is er alleen sprake van spel wanneer wordt voldaan aan bovenstaande voorwaarden. Huizinga geeft hierbij de aanvulling dat spel een cultureel verschijnsel is. Het is een functie van levende wezens. Elk mens is volgens hem intrinsiek gemotiveerd om te spelen (Huizinga, 2008).

Spel wordt gekenmerkt door de samenhang binnen verschillende ontwikkelingsdomeinen. In een goed ingerichte bouwhoek, huishoek of themahoek ontwikkelen kleuters verschillende vaardigheden en komen diverse ontwikkelingsgebieden aan bod (Leraar24, 2020). Volgens van der Aalsvoort (2017) heeft spel een positieve invloed op veel verschillende gebieden, waaronder de motorische, cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling. Ook levert spel een grote bijdrage aan de taalontwikkeling. Tijdens het spelen oefenen de kinderen allerlei taalkundige begrippen. Het bevordert de ontwikkeling van het taalbegrip en de taalproductie. Jonge kinderen die veel mogen spelen zullen zich beter ontwikkelen. Op latere leeftijd laten kinderen die meer taal gebruiken en een grotere woordenschat hebben hogere vormen van rollenspel zien (Aalsvoort, 2017).

Verschillende vormen

Binnen het spel wordt vaak onderscheid gemaakt tussen geleid spel en vrij spel. Bij het geleid spel ligt het initiatief voor het spel bij de leerkracht. Het is volledig leerkracht gestuurd en kent een vooraf gesteld doel: dat wat de leerkracht aan het kind wil leren. Vrij spel is een activiteit die het kind naar vorm, inhoud en tijdsduur zelf bepaalt en waarmee het geen ander doel heeft dan plezier te maken (De Werk- en Steungroep kleuteronderwijs, 2014). Wanneer je kijkt naar de kenmerken van spel en de voorwaarden die Oers (2017) benoemt voldoet alleen 'vrij spel' hieraan. De kinderen handelen bij vrij spel volgens een eigen intern plan. Binnen het vrij spel maakt de Werk- en Steungroep kleuteronderwijs (2014) onderscheid tussen drie vormen:

1. *Verrijkt vrij spel:* Verrijkt spel is het spel van de kleuter, waarin de leerkracht vooraf, de speelleeromgeving inricht door spelmogelijkheden toe te voegen. Bijvoorbeeld aangepast aan de actualiteit of thema. De kleuter is vrij om verrijking af te wijzen of te negeren.
2. *Verbeeldend vrij spel:* Het kind speelt vormen van vrij (en verrijkt) spel die kunnen worden benoemd als verbeeldend spel, fantasiespel, rollenspel, experimenteel spel en doen-alsof spel.
3. *Begeleid vrij spel:* De leerkracht ondersteunt en begeleidt de kleuter bij herstel of wijziging van het spel wanneer hij of zij stagneert of vastloopt in het vrije spel.

Dit onderzoek zal zich richten op vrij spel, waarbij de nadruk wordt gelegd op het verrijkte vrije spel door middel van het creëren van een rijke speelleeromgeving.

2.4 Verloop van Spelontwikkeling

De spelontwikkeling wordt vaak omschreven aan de hand van een aantal fases. De fases van spel worden vaak gekoppeld aan een leeftijd, maar hangen eigenlijk samen met veel meer factoren. Zo is het heel afhankelijk van de sociale omgeving, of de leerlingen thuis voldoende worden gestimuleerd of dat thuis een andere taal wordt gesproken. Taalontwikkeling speelt bij spel een grote rol. Vermeer (1968) beschrijft de spelontwikkeling aan de hand van vier spelwerelden:

1. **Spel in de lichamelijke wereld** (vanaf ongeveer 3 maanden): Dit wordt eigenlijk omschreven als het ontdekkend en ervarend spel. Bij dit spel gaat het om de lichamelijke beleving. Alle zintuigen worden geprikkeld en deze sensatie zorgt voor het plezier.
2. **Spel in de hanteerbare wereld** (vanaf ongeveer 1 jaar): In deze fase ontdekken kinderen materiaal. Experimenteren en het actie-reactie spel is belangrijk zoals het omgooien van blokken.
3. **Spel in de esthetische wereld** (vanaf ongeveer 2): Onder deze wereld vallen het spelend construeren en het imiteren. Zo gaat het om onderdelen tot een geheel te leren maken en begint het kind situaties die hij/zij in de werkelijkheid heeft gezien na te spelen.
4. **Spel in de illusionaire wereld** (vanaf ongeveer 3): Het kind ontwerpt een illusoire wereld waarin veel ervaringen en belevingen in symbolische vorm tot uitdrukking worden gebracht.

Deze laatste fase die wordt beschreven is volgens Vermeer het hoogst haalbare spelniveau. Vermeer benoemt dat deze 'fases' elkaar ook kunnen overlappen. Dit sluit goed aan bij het uitgangspunt vanuit de ontwikkelingsgerichte visie dat spel gezien moet worden als een activiteit die niet opgedeeld kan worden in leeftijdsfases. Vygotsky (1978) - een van de grondleggers van OGO - richt zich vooral op spel in de illusionaire wereld en het belang van rollenspel. Ook benadrukt hij hierin het belang van de rol van de leerkracht. Volgens hem is de taak van de leerkracht om leerlingen te voorzien van ervaringen die liggen in de zone van de naaste ontwikkeling.

2.5 Visie op spel

Er zijn verschillende visies op het belang van spel. In dit verslag zal vooral uitgegaan worden van de ontwikkelingsgerichte visie, omdat dit aansluit bij de visie van de school. Toch zal er naast OGO ook kort stilgestaan worden bij de pedagogiek van Reggio Emilia, omdat deze hoge eisen stelt aan de speel/leeromgeving.

2.5.1 Ontwikkelingsgerichte visie

De ontwikkelingsgerichte visie is deels gebaseerd op de ideeën van de Russische filosoof en psycholoog Vygotsky. Volgens Vygotsky (1978) is spel voor leerlingen van levensbelang. Spel is volgens hem de manier om vaardigheden te oefenen, zodat deze van de zone van naaste ontwikkeling overgaan naar de zone van de actuele ontwikkeling. De zone van de naaste ontwikkeling bevat alle activiteiten die het kind geheel zelfstandig kan uitvoeren en dus al beheerst. De zone van naaste ontwikkeling is juist datgene wat het kind nog niet beheerst. Het omvat een activiteit die een leerling nog niet zelfstandig kan uitvoeren, maar wel met hulp van een ander, competent persoon. Vygotsky gaat ervan uit dat een kind deze activiteit wel kan en wil doen, maar hierbij nog hulp van een derde nodig heeft. De rol en taak van de leerkracht om goed aan te sluiten bij het niveau van de leerling en hier op de juiste manier in te begeleiden is hiervoor erg belangrijk. Die zone van naaste ontwikkeling

kan gecreëerd worden door spel in een voor de leerling betekenisvolle context. Binnen OGO wordt deze betekenisvolle context vaak gecreëerd door thema's die aansluiten bij de belevingswereld en/of de interesses van de leerlingen. Bij OGO neemt het rollenspel ook een grote plaats in, omdat kinderen dan spelenderwijs zich leren verplaatsen in andere personen en situaties (Janssen-Vos, 2008).

Bij de ontwikkeling van kinderen richt OGO zich op de brede ontwikkeling. Hiervan zijn de drie basiskenmerken; emotioneel vrij zijn, nieuwsgierig zijn en zelfvertrouwen hebben. Spel is hierbij een heel belangrijk middel (Antonissen, 2019).

2.5.2 Reggio Emilia

Reggio Emilia is geen methode of onderwijsconcept, maar wordt eigenlijk gezien als een filosofie waardoor je je kan laten inspireren. Het belangrijkste uitgangspunt van deze filosofie is dat kinderen in staat zijn om hun eigen leren vorm te geven, gedreven door hun interesses. Er wordt heel veel waarde gehecht aan de leeromgeving, deze wordt met aandacht ingericht zodat het kan dienen als tweede leerkracht. Er wordt veel gebruik gemaakt van natuurlijke materialen, licht, schoonheid en orde. De omgeving wordt door de leerkracht voorbereid zodat de leerlingen door de omgeving worden uitgedaagd om vragen te stellen, te experimenteren en te ontdekken ofwel te leren. Vanuit deze filosofie heb je als leerkracht vooral de rol van observator en denk je bij de materialen van tevoren na waar ze die voor zouden kunnen gebruiken. Bij deze aanpak liggen in tegenstelling tot OGO geen thema's vast. De inrichting wordt vormgegeven door de interesses van de leerlingen, de leerling is leidend (Antonissen, 2019).

2.5.3 Gezamenlijke visie

Binnen een onderwijsconcept zijn ook weer veel aparte onderdelen waar leerkrachten een andere mening of visie over hebben. Afstemming en samenwerking hoe het concreet vormgegeven dient te worden is hierin belangrijk. Jutten (2013) benoemt dat samenwerken binnen een team soms weinig oplevert. Vaak is de reden hiervoor dat niet duidelijk is waarom er wordt samengewerkt of dat de gezamenlijke visie op het onderwijs ontbreekt of niet helder is (Jutten, Teamleren in een lerende school: samen werken aan beter onderwijs., 2013). Er kan pas een gezamenlijke visie worden gecreëerd wanneer iedereen zijn eigen visie helder heeft en deze visie wordt gebruikt als bouwsteen voor de gezamenlijke visie (Jutten, 2014).

2.6 Een rijke speelleeromgeving

Binnen de lerarenopleiding wordt veel gesproken over een speelleeromgeving die leerlingen uitdaagt. Maar wat wordt nou precies bedoeld met het begrip 'uitdagend'? Uitdagend betekent dat je tot iets uitgenodigd of verleid wordt. Als we het begrip 'uitdagend' in de context van de basisschool plaatsen, betekent dit dat de leeromgeving moet uitnodigen en moet verleiden tot spelen en leren (NJI/Caleidoscoop, 2007).

De letterlijke vertaling van 'Rijk' betekent ook wel 'goed voorzien'. Een milieu is rijk als het prikkelt om op onderzoek uit te gaan, de omgeving te gaan verkennen, te handelen en het leerlingen uitdaagt tot spel. Een rijk en uitdagende omgeving is een voorwaarde om kinderen betrokken te maken. Om de leerlingen enthousiast te maken om de wereld te verwerken, is een gevarieerd aanbod van materialen en activiteiten nodig die de kinderen écht aanspreken. In een rijke leeromgeving leert een kind door te spelen, door te oefenen met de materialen die hij of zij tegenkomt, maar ook door gedrag en reacties van andere kinderen en de leerkracht. Door spel bouwt een kind eigen ervaringen op. Een ervaring bekijft veel beter, omdat door een brede beleving veel meer gebieden in de hersenen worden geactiveerd (Ritzema, 2019).

De basis hiervan wordt gelegd door de inrichting van de hoek; een aantrekkelijke en uitdagende hoek met gevarieerd materiaal. In een rijk ingerichte en weldoordachte hoek kunnen kinderen al spelend 80% van de SLO-doelen behalen (Bazalt, 2019).

Een goed ingerichte ruimte vraagt om zorgvuldig nadenken over welke ervaringen en mogelijkheden je de kinderen in de hoeken wilt geven. Hierbij zal rekening moeten worden gehouden met de behoeftes en interesses van je leerlingen. Observatie van het spel van kleuters is hierbij enorm belangrijk (Laevers, 2014). Vanuit een ruimte die voor de leerlingen prettig en vertrouwd aanvoelt, zullen ze geïnspireerd raken, kennis opbouwen en hun zintuigen prikkelen (Esch, 2011).

2.7 Belangrijke elementen bij de inrichting van een rijke huishoek

Een hoek is volgens Laevers (2003) 'een duidelijk herkenbare zone die wordt gereserveerd voor een bepaald type activiteiten en waarbij het materiaal direct toegankelijk is voor kinderen'. Hoeken zorgen voor een geordende ruimte, er is overzicht en structuur. Hierdoor wordt het voor kinderen makkelijker kiezen en initiatieven nemen. Vroeger werd de huishoek nog vaak de poppenhoek genoemd. Echter wordt steeds vaker gekozen om het de huishoek te noemen, omdat poppenhoek de lading niet meer dekt. Er wordt veel meer gedaan dan alleen spelen met poppen. De huishoek biedt de mogelijkheid om 'de wereld' na te spelen. Vygotsky wijst de imitatie van de rollen van de volwassene aan als een van de belangrijkste bronnen voor rollenspel. Bij het spel in de huishoek wordt een hogere speelwereld gezien dan bij het losse materiaal. De gevarieerdheid van het materiaal in deze hoeken en de betekenis ervan voor kinderen draagt eraan bij (Janssen-Vos, 2008).

Om een rijke speelleeromgeving te creëren waarin de leerlingen worden uitgedaagd tot spel worden in de literatuur veel verschillende criteria genoemd waar een goede hoek aan moet voldoen. Deze punten zijn samengebracht tot vier 'criteria', met daaronder een aantal aandachtspunten (Borren, 2017; Janssen-Vos, 2008; Antonissen, 2019):

De hoek is overzichtelijk en goed geordend:

Een overzichtelijke en geordende hoek geeft gevoelens van veiligheid en vertrouwdheid. In de literatuur worden de volgende adviezen gegeven om een hoek overzichtelijk en goed geordend te houden:

- *Opbergmogelijkheden:* Het is belangrijk dat leerlingen zelf het materiaal kunnen vinden en pakken, maar het ook weer kunnen opbergen. Aangeraden wordt gebruik te maken van lage open kasten waar leerlingen zelfstandig hun materiaal kunnen pakken. Door logische opbergplekken te creëren die overeenkomen met de werkelijkheid wordt het doen-alsof spel bevordert. Er kan bijvoorbeeld gebruik gemaakt worden van doorzichtige bakken, labels of foto's die aangeeft waar het speelgoed moet worden opgeborgen. Door het gebruik van labels en etiketten te combineren met logische opbergplekken, helpt dit hen naast het makkelijker opruimen, ook bij het naspelen van de 'echte wereld' en leren ze nieuwe woorden. Foto's kunnen helpen om de leerlingen te laten zien waar wat opgeborgen moeten worden en zijn een voorbeeld voor een goed opgeruimde hoek (Boland & van Seteren, 2014).
- *Hoeveelheid materialen:* veel leerkrachten zijn geneigd om heel veel verschillende materialen in de huishoek neer te leggen. Vooral bij jonge kinderen kan dit verlamdend werken. Het kan ervoor zorgen dat ze eerder gaan rommelen met spullen, dan dat het echt 'spelen' wordt. Jonge kinderen hebben namelijk vaak nog moeite met focus houden. 'Less is more' volgens Antonissen (2019).
- *Duidelijke grenzen:* met grenzen wordt bedoeld dat de leerlingen weten waar ze wel en niet mogen spelen. Grenzen geven vooral jonge kinderen veiligheid, omdat duidelijk is wat er van hen wordt verwacht. Hierdoor wordt het spel vrijer (Antonissen, 2019).

De hoek bevat krachtige materialen, die de fantasie prikkelen:

- *Échte materialen:* Volgens Vygotsky (1973) dagen echte materialen uit tot spel, omdat echte materialen verwijzen naar de volwassen wereld en de drijfveer om die te imiteren is heel sterk bij jonge kinderen. Het is van belang om de huishoek te voorzien van echte materialen, zodat de kinderen huiselijke (spel)situaties zo goed mogelijk kunnen naspelen. Dit spel vraagt om materialen waarmee de kinderen handelingen kunnen uitvoeren: eten maken, iemand uitnodigen/bellen, een baby verzorgen etc. Volgens de werkgroep Kleuters Centraal, in samenwerking met Janssen-Vos (2001), verdiept het spel in de huishoek zich als het in verbinding kan staan met handelingen uit het 'echte leven'; hierbij wijzen zij ook op materialen die te maken hebben met lezen, schrijven en rekenen. In huis gebeuren veel dingen die te maken hebben met deze elementen.
- *Materialen met een open einde (Loose parts):* Het is belangrijk dat er ook materialen in de huishoek aanwezig zijn die de leerlingen naar eigen inzicht kunnen gebruiken. Volgens Boland & Seters (2014) zijn open materialen onmisbaar voor het optimaal stimuleren van de spelontwikkeling. Ze moeten zelf betekenis kunnen geven aan deze materialen. Dit kan bijvoorbeeld door open materialen aan te bieden. Deze open materialen worden ook wel 'Loose parts' genoemd. Zij prikkelen de creativiteit van de leerlingen, omdat ze er mee kunnen doen wat ze willen en een eigen invulling aan kunnen geven. Denk hierbij aan stenen, takjes, kurken, oude hemden. Het hoeft niet standaard in de huishoek aanwezig te zijn, maar kan als impuls dienen (Antonissen, 2019).
- *Diversiteit:* Hiermee wordt diversiteit aan materialen genoemd, maar ook culturele diversiteit. Het is belangrijk dat álle kinderen in de huishoek iets kunnen herkennen uit hun eigen omgeving. Volgens Eijssenring (2009) dient ook rekening te worden gehouden met culturele diversiteit. Door kleren, eten, en andere gebruiksvoorwerpen uit verschillende culturen toe te voegen stimuleer je de herkenning. Herkenbaarheid draagt bij aan een positief zelfbeeld. Ook is het goed voor de beeldvorming van andere kinderen. Naarmate kleuters ouder worden, ontdekken ze verschillen en gelijkenissen tussen mensen. De beeldvorming over andere mensen gebeurt al vanaf de kleuterleeftijd. Daarom is het erg belangrijk om kleuters met diversiteit in contact te brengen en om hen daar positief mee te leren omgaan. Ook moet bij diversiteit gedacht worden aan het bieden van spelmogelijkheden voor ieder ontwikkelingsniveau en voldoende verschillende materialen. Nieuwe materialen bieden namelijk nieuwe impulsen. Het is belangrijk dat er materiaal aanwezig is voor leerlingen die zich in de illusionaire wereld bevinden dan wel in de esthetische wereld. Zo is het belangrijk dat naast échte materialen, ook sensopathische of open materialen aanwezig zijn, wanneer leerlingen nog niet toe zijn aan het échte rollenspel (Antonissen, 2019).

De hoek ziet er verzorgd en aantrekkelijk uit.

- *Alle materialen zijn heel en schoon:* Een verzorgde omgeving roept positieve gevoelens op bij kinderen en straalt uit dat ze serieus worden genomen. Het is belangrijk om kritisch naar de materialen te kijken of ze nog voldoen aan deze eis (Antonissen, 2019) Volgens Galama (2008) zorgt een verwaarloosde omgeving voor nog meer verwaarlozing. Door de leerlingen te betrekken bij de afspraken over hoe om te gaan met materialen roept dit verantwoordelijkheid op en zal de hoek ook netjes blijven.
- *Zachte materialen, ronde vormen & natuurlijke materialen:* Volgens het Nederlands-jeugdinstituut (2010) is een omgeving verzorgd als het uitnodigend oogt. Dit kan

worden gecreëerd door de juiste stoffen en vorm van de materialen te kiezen. Zo nodigen zachte en natuurlijke materialen uit om te spelen. Hierbij kan gedacht worden aan het ophangen van gordijnen en neerleggen van kussens. Dit werkt tevens geluiddempend. Boland & Seters (2014) pleitten voor het gebruik van natuurlijke materialen zoals hout. Dit maakt de ruimte aangenamer, het doet warm aan en geeft rust.

Ook kun je volgens hen een ruimte aantrekkelijker maken door mooie kleuren, beelden en platen, waardoor je een speciaal plekje creëert. Het is belangrijk dat het meubilair op elkaar is afgestemd. De harmonie van het geheel mag bij de inrichting niet uit het oog verloren worden (Galama-Koolen, 2008).

De hoek is betekenisvol voor de leerlingen:

- *Aansluiten bij thema:* In de huishoek wil je graag dat leerlingen tot spel komen. Hiervoor is het belangrijk om te kijken naar welke handelingen de leerlingen mogelijk zouden kunnen/willen uitvoeren in de huishoek. Binnen OGO wordt vaak gewerkt met betekenisvolle thema's, die de leerlingen herkennen uit de échte wereld. Door materialen toe te voegen die aansluiten bij thema's creëert dit mogelijkheden en draagt het bij aan het ontwikkelen van de 'echte' wereld.
- *Samen met de leerlingen de hoek inrichten:* Zoals al eerder beschreven stond is sprake van een rijke/speelleeromgeving wanneer de leerlingen betrokken zijn. Pompert (2016) stelt dat het - om tot optimale ontwikkeling te komen - nodig is dat kinderen persoonlijk betrokken raken, zelf initiatieven nemen en eigen betekenissen zien en onderzoeken. Een mooie manier om deze betrokkenheid te verhogen en aan te sluiten bij de interesses van de leerlingen is het samen inrichten van de hoek met de leerlingen passend bij een thema. Ook het thema kun je zelf met de leerlingen tot stand laten komen. Je vraagt naar hun ideeën over wat ervoor nodig is om het spel passend bij het thema ook echt uit te kunnen voeren. Soms kunnen de kinderen wat van huis meenemen of maken ze zelf spelattributen. Door het samen opbouwen raken de kinderen betrokken bij de in te richten speelplek en creëert de professional kansen voor ontwikkeling (Janssen-Vos & van der Meer, 2017, p. 130). Wanneer je leerlingen meer autonomie geeft werk je volledig vanuit de belevingswereld van de kinderen en doen zij een succeservaring op. Kinderen die autonomie krijgen, ontwikkelen bovendien meer competenties dan kinderen die alleen mogen doen wat de leerkracht heeft bedacht (Brouwers, 2010, p. 189). Ook zorgt het samen inrichten ervoor dat ze de hoek 'zien' veranderen. Voor sommige leerlingen kan het heel verwarrend zijn en veel prikkels geven wanneer een hoek in een keer is veranderd wanneer ze op school komen.

2.8 De rol van de leerkracht

De rol die de leerkracht aanneemt binnen het spel is van groot belang. Vanuit OGO heeft de leerkracht een stimulerende rol en is steeds op zoek naar kansen om het spel te verdiepen en te verbreden. Volgens Brouwers (2010) zijn er drie momenten waarop de rol van de leerkracht van belang is tijdens spel: vooraf door het creëren van voorwaarden om spel uit te lokken, tijdens het spel door begeleiding te geven, en na afloop door terug te kijken op de activiteit en daaruit conclusies te trekken. De leerkracht kan tijdens het begeleiden van spel diverse rollen op zich nemen, zoals observator, toneelmeester, bemiddelaar en speelmaatje (Overtoom, Kuipers & Vlam, 2011) en vanuit een dergelijke rol doelbewuste interventies toepassen.

Een goede onderwijsleeromgeving biedt de voorwaarden om te kunnen spelen als de leerkracht, vanuit een positieve pedagogische basishouding en kennis van de relatie tussen spelen en de ontwikkeling, weet hoe zij spel kan bevorderen (Prakke, Goorhuis & Van der

Aalsvoort, 2009). Als we willen dat kinderen gaan spelen, moeten we ze leren spelen door erbij te zijn, mee te doen en spelmogelijkheden te laten zien (Janssen-Vos, 2009). Volgens van Oers (2013) is de taak van de leerkracht om de leerling die niet uit zichzelf of op uitnodiging van de leeromgeving niet ingaat of er specifiek mee omgaat, te helpen om tot spel te komen. Hieronder wordt beschreven wat de verschillende rollen van de leerkracht kunnen zijn bij het spel in de huishoek.

2.8.1 Spel observeren

Niet alle kinderen gaan direct enthousiast en betrokken aan het spelen in een hoek. Om te weten of de spelkwaliteit goed is, is het belangrijk regelmatig het spel in de hoek met behulp van een observatiewijzer voor spel, bijvoorbeeld die van Ameling et al. (2005), te observeren. Ook zou dit gedaan kunnen worden door foto's te maken en ontdekkingen en uitspraken van kinderen te noteren. Hierbij is het belangrijk voortdurend oog te hebben voor welbevinden en betrokkenheid. Daarnaast is het belangrijk veel te praten met collega's en experts vanuit verschillende invalshoeken (Esch, 2011). Daarna kan een overweging gemaakt worden op welke manier het best begeleiding geboden kan worden. Dit kan bijvoorbeeld door deel te nemen aan het spel van de kinderen, door mee te denken en te praten over verschillende handelingen en gebeurtenissen die belangrijk zijn in een rol of voor het spelidee. Daarnaast kan ook gezorgd worden voor nieuwe materialen en attributen.

Nadat een hoek is ingericht wordt hier vaak niet meer op teruggegrepen. Terwijl het juist heel belangrijk is om regelmatig observatiemomenten in te plannen waarbij gekeken kan worden naar de betrokkenheid en het spel. Zo kan gekeken worden naar welke materialen de leerlingen nooit gebruiken en wat voor soort spel ze laten zien. Zo kan de leerkracht beslissen of het aanbod nog toereikend is of dat er een nieuwe spelimpuls nodig is. Het is belangrijk om een vast moment in de week te kiezen om dit ook daadwerkelijk te doen.

2.8.2 Meespelen

Wanneer je ervoor kiest om mee te spelen is het belangrijk dat je een speelmaatje bent vanuit een gelijkwaardige rol. Door mee te spelen met het spel van de kinderen kun je het spel volgen, sturen en verdiepen. Volgens Boland et al., (2018) vergroot het meespelen het welbevinden en de betrokkenheid van de leerlingen en helpt het, het samenspel en rollenspel naar een hoger niveau te tillen. Daarnaast draagt het meespelen bij taalzwakke kinderen bij aan de taalproductie.

Bij het meespelen wordt vaak de aanpak volgens de drie V's gebruikt; Verkennen, Verbinden en Verrijken. Bij deze aanpak start je met het verkennen van het spel van de kinderen. Je kijkt en luistert, wat zijn de kinderen aan het spelen, waar ligt de betrokkenheid? De volgende stap is dat je jezelf verbindt aan het spel van de kinderen. Je sluit aan bij het spel, zonder hier veranderingen in aan te willen brengen. Uiteindelijk kijk je of je tijdens het spelen het spel kunt verrijken. Dit kun je bijvoorbeeld doen door een probleem in te brengen of door verdiepingsvragen te stellen. Volgens de Haan (2012) moet het meespelen er wel opgericht zijn dat je je op een bepaald moment weer terugtrekt en rijk spel achterlaat (Haan D. d., 2012).

2.8.3 Verrijken & Reflecteren

Wanneer een leerkracht vanuit de observatie ziet dat het spel verrijking nodig heeft, kan hij/zij nieuwe materialen inbrengen. Ook in de omgang met en mogelijkheden van de materialen in de huishoek hebben kinderen instructie nodig. Er wordt aangeraden om nieuwe spullen daarom altijd eerst in de kring te laten zien en te bespreken wat de kinderen ermee kunnen doen. Laat ze het spel eerst voordoen (bijvoorbeeld: betalen bij de kassa). Zo kun je bespreken welke rollen daarbij nodig zijn. Een schoonmaker moet bijvoorbeeld stofzuigen, ramen lappen en dweilen. Al die handelingen kunnen voorgedaan worden. Dit wordt ook wel demonstratiespel genoemd (Antonissen, 2019). Door demonstratiespel gaan kinderen niet

alleen beter spelen, maar ook beter praten. Na het spelen kan hier weer aan gerefereerd worden door kinderen te laten vertellen over hun ervaringen met de nieuwe materialen. Dit brengt andere kinderen op nieuwe ideeën, en verrijkt het spel (Leraar24, 2020).

Volgens Janssen-Vos & Werkgroep kleuters (2001) is het ook belangrijk met de leerlingen te reflecteren op hun eigen spelervaringen. Samen kan nagedacht worden over het spel, de gebeurtenissen en de ervaringen en kan teruggekeken worden op de moeilijke momenten. Door te reflecteren krijgen zij meer inzicht in hun eigen manier van denken en leren. Ze merken zo ook dat ze invloed hebben op hun eigen spel. Vooral voor jonge kinderen is reflecteren lastig; daarom kan naast het stellen van de juiste vragen visuele ondersteuning ook helpen. Filmmateriaal en foto's zijn een handig hulpmiddel zijn bij het reflecteren en terugblikken op het spel. Deze informatie kan benut worden om het aanbod samen met hen te verrijken (Delfos, 2020).

2.9 Conclusie theorie

Vanuit de bovenstaande literatuur wordt bevestigd hoe belangrijk spel is voor jonge kinderen; spel draagt bij aan de ontwikkeling. Een belangrijke manier om spel te stimuleren is het bieden van een rijke uitdagende leeromgeving. Zoals hierboven staat beschreven worden verschillende criteria genoemd die belangrijk zijn bij het inrichten van een huishoek als rijke speelleeromgeving. Deze verschillende criteria zijn getrechterd tot vier criteria die door alle verschillende auteurs worden benoemd: de hoek is betekenisvol, verzorgd & aantrekkelijk, is goed georganiseerd en overzichtelijk en bevat krachtige materialen. In de literatuur wordt ook het belang benoemd van de leerkracht bij de begeleiding van spel. De leraar kan hierin verschillende rollen hebben, hij/zij kan; meespelen, observeren en het spel verrijken en hierop reflecteren. De criteria voor een rijke en uitdagende leeromgeving en de verschillende rollen van de leerkracht zullen dienen als basis voor het praktijkonderzoek.

3. Methode van onderzoek

In dit hoofdstuk zal de aanpak van de gegevensverzameling beschreven worden. De typering van het onderzoek zal worden toegelicht. Daarna worden de respondenten van het onderzoek beschreven. Vervolgens zal ingegaan worden op het instrument dat gebruikt is binnen dit onderzoek. Ook zal er besproken worden op welke manier de resultaten ingewonnen zijn. Tot slot zal beschreven worden op welke manier de resultaten geanalyseerd zijn.

3.1 Dataverzameling

Volgens Michelbrink (2016) is dit praktijkonderzoek een inventariserend onderzoek. Er is sprake van een inventariserend onderzoek wanneer er behoefte is om een bepaalde situatie te onderzoeken, te kijken hoe er met de situatie om gegaan wordt en wat eraan gedaan zou kunnen worden om de situatie te verbeteren (Michelbrink, 2016). In dit onderzoek zal gekeken worden naar de huidige huishoeken, zodat er uiteindelijk gekeken kan worden of en hoe de situatie mogelijk verbeterd kan worden. Het onderzoek is kwalitatief van aard. Bij kwalitatief onderzoek draait het om de interpretatie die het betrokken individu geeft van de gebeurtenissen en/of situatie en de interpretaties van de onderzoeker (Michelbrink, 2016). De inventariserende en kwalitatieve benadering van dit onderzoek is terug te vinden in de dataverzamelingstechniek. Er is namelijk gekozen om gebruik te maken van een half-gestructureerd interview en gestructureerde observatie (Verhoeven, 2011). Bij het half-gestructureerd interview zal vooraf een topiclijst opgesteld worden met voorbeeldvragen, maar kan de formulering en volgorde hiervan verschillen. Bij de gestructureerde observatie zullen vooraf de aandachtspunten zijn uitgewerkt die in het formulier concreet vastgelegd zullen worden.

3.2 Beschrijving van de onderzoeksgroep

In het nieuwe gebouw zullen de basisschool locatie de basisschool en een andere basisschool samengevoegd worden tot één locatie; de basisschool. De onderzoeksgroep zal dan ook bestaan uit kleuterleerkrachten van zowel de groepen van de basisschool als de basisschool locatie. De basisschool heeft 3 kleuterklassen en 5 kleuterleerkrachten, één van deze leerkrachten is naast leerkracht ook onderbouwcoördinator. De basisschool heeft 2 kleuterklassen met 3 kleuterleerkrachten. Alle kleuterleerkrachten zijn vrouwen tussen de vijftien en vijftig jaar oud met tussen de drie en twintig jaar ervaring in het onderwijs. Om een generaliseerde uitspraak te kunnen komen zal ernaar gestreefd worden om van elke kleuterklas minimaal één leerkracht te interviewen. Alle 8 leerkrachten zullen hiervoor benaderd worden. In totaal zijn er 6 leerkrachten daadwerkelijk geïnterviewd. De gestructureerde observatie van de inrichting van de huishoek zal worden uitgevoerd bij alle vijf de kleuterklassen. Dit wordt gedaan middels een foto van de desbetreffende hoek, of door zelf in het lokaal aanwezig te zijn, afhankelijk van de voorkeur van de leerkrachten.

3.3 Operationalisatie: meetbaar maken van je te meten term en meetinstrumenten Te meten term: De hoek als rijke/speelleeromgeving. Hieronder wordt in figuur 1 weergegeven hoe de kernbegrippen zijn opgedeeld in deelaspecten en Topics.

Kernbegrippen	Deelaspect en	Observatie/topic onderwerpen	Meetinstrument
Inrichting hoek als rijke speelleeromgeving	Overzichtelijk en geordende hoek	- Hoeveelheid materialen. - Afgebakende hoek. - Opbergmogelijkheden - Visie op overzichtelijke en geordende hoek	Observatielijst

			Interview
	Krachtige materialen	- Échte materialen - Materialen met open eind. - Diversiteit in materialen - Visie op materiaal	Observatielijst
			Interview
	Verzorgde inrichting	- Complete en hele materialen. - Voldoende ruimte en licht. - Zachte materialen en vormen. - Visie op inrichting	Observatielijst
			Interview
	Betekenisvolle hoek voor de leerlingen	- Aansluiten bij thema's/interesses. - Inbreng van leerlingen - Visie op betrokkenheid leerlingen	Observatielijst & Interview
Rol leerkracht bij creëren van rijke speelleeromgeving	Observatie	- Vaste observatiemomenten - Foto's/filmpjes maken - Interventies bedenken.	Interview
	Meespelen	- Verkennen - Verbinden - Verrijken	Interview
	Verrijken & reflecteren	- Demonstratiespel - Reflecteren met leerlingen	Interview.
	Persoonlijke visie op spel	- Keuze materialen - Begeleiding spel - Belang spel - Lerend spelen	Interview

Figuur 1: operationalisering

In dit onderzoek wordt de hoek als rijke speelleeromgeving als leidraad gebruikt. Wat we verstaan onder een rijke speelleeromgeving wordt door Ritsema (2019) als volgt beschreven; een hoek is rijk als het moet uitdagen tot ontdekken, onderzoeken, samen spelen en leren. Dit begrip rijke speelleeromgeving is opgedeeld in de kernbegrippen inrichting hoek en rol van de leerkracht. Hier is voor gekozen, omdat volgens Prakke et al, (2019) juist de combinatie van de leeromgeving en de rol van de leerkracht het spel van de leerlingen bevordert.

Het kernbegrip inrichting van een rijke speelleeromgeving is opgedeeld in vier deelaspecten. Er is voor deze deelaspecten gekozen omdat Antonissen (2019), Borren (2017) & Janssen-Vos (2008) deze punten noemen als belangrijke criteria bij het inrichten van een rijke hoek. Deze deelaspecten zijn weer onderverdeeld in verschillende onderwerpen, waarvan in de literatuur wordt aangegeven dat dit een hoek rijk zou kunnen maken.

Het kernbegrip rol van de leerkracht is onderverdeeld in vier deelaspecten. De eerste drie deelaspecten; observatie, meespelen en verrijken & reflecteren. Er is gekozen voor deze deelaspecten omdat zowel Brouwers (2011) en Overtoom et al, (2010) aangeven dat dit belangrijke rollen van de leerkracht zijn. Het laatste deelaspect is de visie op spel. Hoe een speel/leeromgeving wordt ingericht en welke rol de leerkracht hierin speelt is ook afhankelijk van de eigen visie op spel, daarom is ervoor gekozen dit deelaspect toe te voegen.

3.4 Procedure afname meetinstrumenten

In dit onderzoek zullen zoals hierboven staat beschreven twee meetinstrumenten gebruikt worden; de half-gestructureerde interviews met de leerkrachten en de observaties van de huishoeken. Hieronder zal beschreven worden hoe dit in zijn werk gaat.

Half-gestructureerde interviews

De respondenten voor de interviews zullen worden uitgenodigd middels een e-mail. In deze email mogen ze hun voorkeur aangeven voor een telefonisch interview of face to face interview, rekening houdend met corona. In de locatievergadering zal nog een verdere toelichting gegeven kunnen worden over dit onderzoek om de bereidheid om mee te doen te vergroten. Voor het interview zal gebruik gemaakt worden van een topiclijst, omdat deze werkwijze ruimte biedt aan de respondenten om hun ervaringen en persoonlijke belevingen te delen. Eerst zal gestart worden met korte informatie over het onderzoek waarna een aantal eenvoudige vragen zullen volgen zoals leeftijd, werkervaring, etc. Hierna zullen vragen gesteld worden over de huidige werkwijze en wordt afgesloten met een wondervraag waarbij de leerkrachten worden uitgenodigd om hun eigen visie en wensen te benoemen. Het is belangrijk om goed na te denken over de volgorde van de vragen want die kunnen effect hebben op de beantwoording ervan (Verhoeven, 2014). Zie bijlage 2 voor de topics en voorbeeldvragen. De interviews zullen worden opgenomen, zodat de interviewer zich volledig kan focussen op het interview.

Gestructureerde observatie

Om een beeld te krijgen van de huidige inrichting van de huishoeken zullen er gestructureerde observaties afgenomen worden. Aan de hand van de literatuur is een observatielijst samengesteld van aspecten die belangrijk zijn bij de inrichting van de hoek. Deze observatielijst is gebaseerd op de kijkwijzer uit het artikel van Borren (2017) en de kijkwijzer van Antonissen (2019) ook zijn er een aantal toevoegingen gedaan op basis van aandachtspunten uit Janssen-Vos (2008). Er is gekozen om niet volledig de kijkwijzer van Borren (2017) over te nemen, omdat deze zich specifiek richtte op de speel/leeromgeving voor ZML- leerlingen. Zie bijlage 1 voor de uitwerking van deze observatielijst. Bij observaties kan subjectiviteit niet worden uitgesloten, maar wel worden verkleind. Door van tevoren vast te stellen waarnaar gekeken zal worden, zal dit de subjectiviteit enigszins beperken (Verhoeven, 2014). Alle observaties zullen afgenomen worden door dezelfde observator, zodat er een eenduidig beeld gegeven kan worden. Ook heeft deze observator zich als onderzoeker verdiept in de kijkpunten, waardoor zij weet wat hiermee bedoeld wordt. Er zal gestreefd worden naar directe observaties. Dit houdt in dat de observator in de klas de huishoek gaat bekijken. Dit zal op een moment worden gepland na schooltijd, wanneer de leerlingen niet in het lokaal aanwezig zijn. Door corona zijn directe observaties op de basisschool niet altijd mogelijk. Wanneer dit het geval is zal indirecte observatie plaatsvinden middels ingestuurde foto's.

3.5 Data-analyse

Hieronder zal beschreven worden hoe de informatie zal worden verwerkt, om uiteindelijk antwoord te kunnen geven op de deelvraag.

Interviews

Nadat alle individuele interviews zijn afgenomen, worden de interviews getranscribeerd. Om het proces van transcriberen te versnellen zal er gebruik gemaakt worden van oTranscribe, dit is een programma wat het transcriberen vergemakkelijkt.

Na het transcriberen van de interviews zal de informatie uit de interviews geordend worden. Allereerst zal alle irrelevante informatie, waarin geen antwoord gegeven wordt op de hoofd-

en deelvragen, worden geschrapt. De relevante informatie zal vervolgens gecodeerd worden. Eerst zal er 'open gecodeerd' worden. De verschillende fragmenten zullen gelabeld worden op basis van de strekking van het fragment (Verhoeven, 2014). Hierbij zal gebruik gemaakt worden van verschillende kleuren voor verschillende labels. De verschillende labels die hieruit naar voren komen, zullen worden ondergebracht in categorieën/thema's. Hierbij zal gekeken worden naar verbanden en associaties tussen de verschillende labels (Verhoeven, 2014). Tot slot zullen de verschillende categorieën/thema's weggezet worden onder de vier deelvragen en zullen binnen de thema's, relaties en verbanden met elkaar gelegd worden om uiteindelijk antwoord te kunnen geven op de hoofdvraag (Baarda, 2014). De informatie uit de interviews zal gebruikt worden om antwoord te geven op de tweede en derde deelvragen. De resultaten uit de interviews zullen ondersteund worden met tabellen, grafieken en citaten.

Gestructureerde observaties

De gegevens van de gestructureerde observaties zullen worden samengevoegd. De relevante informatie uit de observaties zal worden weergegeven in de vorm van tekst ondersteund door tabellen en grafieken, zodat in één oogopslag te zien is wat de uitkomsten van deze observaties zijn. Bijzonderheden uit deze gegevens worden verder toegelicht. Uiteindelijk worden zowel de gegevens uit de observaties en interviews gecombineerd om antwoord te kunnen geven op de hoofdvraag.

3.6 Betrouwbaarheid en validiteit

Om de betrouwbaarheid en validiteit van dit onderzoek te vergroten zijn er verschillende bewuste keuzes gemaakt. Zo is binnen dit onderzoek sprake van triangulatie. De informatie zal niet alleen worden verzameld door middel van interviews. Er zullen ook gestructureerde observaties worden gedaan. Er is dus sprake van een combinatie van verschillende dataverzamelingstechnieken.

Er zal naar gestreefd worden om zowel kleuterleerkrachten van de basisschool als een andere basisschool te interviewen en de observaties op beide scholen uit te voeren om zo een goede afspiegeling te geven van de huidige situatie en hiermee de validiteit te vergroten.

Om de betrouwbaarheid en validiteit van de interviews te vergroten zal voorafgaand aan het interview toestemming gevraagd worden voor het opnemen van de interviews, waarbij vermeld wordt dat de resultaten anoniem verwerkt zullen worden. Dit kan bijdragen aan het voorkomen van sociaal wenselijke antwoorden. Het opnemen van de interviews zal ervoor zorgen dat de interviewer zich volledig kan focussen op het interview en geen belangrijke informatie verloren gaat. De informatie kan meerdere keren teruggeluisterd worden. Ook zal elke deelnemer gevraagd worden of zij het uitgetypte interview willen teruglezen. Zo kunnen eventuele toevoegingen of aanpassingen worden doorgegeven en verkleint het de kans op misinterpretatie.

Om ervoor te zorgen dat de gestructureerde observaties zo betrouwbaar mogelijk zijn, zal ik gebruik maken van peer feedback. Er zal eerst een test-observatie afgenomen waarbij een observator en een medestudent dezelfde observatie zal afnemen. Zo kan worden gekeken of onze observatie overeenkomen, of dat bepaalde observatiepunten in de lijst nog verder gespecificeerd zullen moeten worden. Dit draagt mogelijk bij aan zowel de validiteit als betrouwbaarheid van het onderzoek.

4. Resultaten

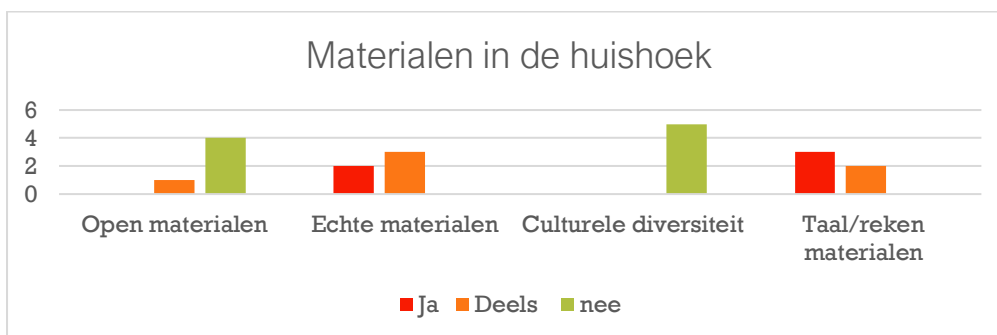
In dit hoofdstuk worden de resultaten weergegeven aan de hand van de deelvragen en de verschillende kernaspecten. Bij de eerste deelvraag zullen de gegevens vanuit de kijkwijzer worden gebruikt, bij de andere twee deelvragen zullen de resultaten uit de interviews worden weergegeven. Waar passend zullen ter ondersteuning grafieken worden gebruikt.

4.1 Inrichting huidige huishoek

In deze paragraaf zal antwoord gegeven worden op de deelvraag; In hoeverre zijn de huishoeken op dit moment al rijke speelleeromgeving? De resultaten die onder deze deelvraag worden weergegeven zijn vergaard door middel van een observatie van alle vijf de huishoeken. De resultaten binnen de deelvraag zullen worden onderverdeeld in de volgende categorieën: materialen, geordende inrichting en verzorgde inrichting.

Materialen

Bij de observatie is gekeken naar welke materialen op het moment van observeren aanwezig waren in de huishoek zoals wordt weergegeven in Figuur 2.

Figuur 2: materialen in de huishoek

Uit de observatie is naar voren gekomen dat vier van de vijf huishoeken geen enkele open materialen bevatten, alle materialen in deze hoek hadden een functie. Eén huishoek had een beperkt aantal open materialen. Wel bevatten alle huishoeken échte materialen. Zo was erin bijna elke huishoek een telefoon of laptop te vinden, een keukentje met keukengerei en verkleedkleden. Twee van deze huishoeken hadden naast een aantal echte materialen ook veel plastic voorwerpen.

Geen van de vijf huishoeken had materialen uit andere culturen in de huishoek op het moment van de observatie. Twee van de vijf huishoeken hadden veel materialen die te maken hadden met taal/rekenen zoals een weegschaal, boeken, schrijfgerei. De drie andere huishoeken hadden een aantal materialen gerelateerd aan taal en/of rekenen.

Twee van de huishoeken hadden hun hoek volledig aangepast aan een thema, in dit geval beide de bloemenwinkel. Er was materiaal aanwezig dat aansloot bij het thema zoals nepbloemen, een bloemenkraampje en bestellijst. Eén huishoek had alleen verkleedkleden die aansloten bij het thema sprookjes en twee huishoeken hadden op het moment van observatie geen thema.

Bij vier van de vijf huishoeken was een goede balans tussen de inrichting en de materialen, bij de andere twee huishoeken was geen goede balans door dat er te veel spullen lagen voor een te kleine ruimte. Drie van de vijf huishoeken hadden deels een gevarieerd aanbod en keuze aan verschillende soorten materialen. Twee van de huishoeken hadden een summier aanbod aan materialen.

Geordende inrichting

Bij alle vijf de huishoeken was duidelijk zichtbaar dat het de huishoek betrof vanwege de vormgeving. Bij één van de vijf huishoeken was dit aangegeven door middel van een picto en

alle vijf de huishoeken waren afgebakend. Bij drie van de vijf huishoeken is dit gedaan door middel van kasten en bij de andere twee huishoeken met verrijdbare, flexibele onderdelen.

Bij vier van de huishoeken zijn voldoende opbergmogelijkheden voor de materialen. Bij geen van de huishoeken is inzichtelijk gemaakt welke materialen waar dienen te worden opgeruimd zoals ook blijkt uit de manier waarop de spullen zijn opgeruimd. Wel is de meerderheid van de huishoeken zo ingericht dat kinderen de materialen zelf kunnen pakken en weer terugleggen.

Bij één van de vijf huishoeken is er voldoende bewegingsruimte voor de leerlingen, bij drie van de vijf huishoeken is er voldoende ruimte voor maximaal drie leerlingen en het materiaal goed opgeborgen is. Bij één huishoek is onvoldoende ruimte om goed te kunnen spelen.

Verzorgde & aantrekkelijke inrichting

Twee van de huishoeken zien er verzorgd uit. Deze hoeken zijn overzichtelijk, netjes en schoon. Drie van de vijf huishoeken zien er deels verzorgd uit. Bij deze hoeken zijn niet alle materialen schoon en sommige meubels niet helemaal compleet (deurtje keuken mist) of plankje ligt los. Bij vier van de vijf huishoeken zijn alle losse materialen die in de huishoek liggen heel en compleet. Bij één huishoek zijn ook kapotte/beschadigde materialen te vinden in de huishoek.

Alle vijf de huishoeken zien er deels aantrekkelijk uit. Bij al deze huishoeken is deels gebruik gemaakt van ronde zachte materialen en/of natuurlijke materialen. Zo liggen in een aantal huishoeken kleedjes en gordijnen. Echter zijn er ook nog veel harde puntige materialen aanwezig en is bij vier van de vijf huishoeken weinig gebruik gemaakt van kleur. Wel zijn in vier van de vijf huishoeken veel gezellige accessoires te vinden zoals spiegel, vaasjes met bloemen, kleedjes etc.

4.2 Rol van de leerkracht

In deze paragraaf wordt antwoord gegeven op de deelvraag; Wat is de rol van de leerkracht bij het tot stand komen van spel in een rijke speelleeromgeving? De resultaten die hier worden weergegeven zijn vergaard door middel van interviews en worden onderverdeeld in de volgende categorieën: observeren, meespelen en verrijken & reflecteren.

Observeren

Alle zes respondenten geven aan dat zij in hun kleuterklas spel observeren. Eén leerkracht benoemt dat ze hier vaste observatiemomenten voor inplant om het spel in de huishoek te observeren. Eén leerkracht geeft aan af en toe vaste observatiemomenten in te plannen. Vier van de zes leerkrachten geven aan geen vaste observatiemomenten in te plannen. *'Ik zorg wel ervoor dat ik dagelijks een groepje gezien heb in de huishoek, maar hier spreek ik geen vast moment voor af'*. Drie van de vier leerkrachten benoemen dat vooral de volle klassen en gebrek aan tijd, ervoor zorgen dat ze geen vaste observatiemomenten in plannen. *'Het is echt om tijdsreden, dat ik het niet doe, want ik vind het wel heel erg belangrijk'*. *'Door de volle klassen ben je meer met de kinderen bezig en je hebt minder tijd omdat je ook alleen bent'*. Eén leerkracht benoemt dat ze bij de observatie zich ook wel eens alleen richt op het materiaal gebruik terwijl vier leerkrachten aangeven aan dit nooit te doen. Eén leerkracht benoemt dat ze niet observeert, maar het aan de kinderen zelf vraagt. *'Jullie spelen niet zoveel in de huishoek, waarom is dat? Ja de kroontjes en kettingen zijn allemaal stuk. Dan weet ik dat ik weer wat moet toevoegen'*. Drie leerkrachten geven aan dat het hen wel goed lijkt om ook op het materiaalgebruik te gaan letten.

Twee van de vijf leerkrachten maken bij observaties regelmatig gebruik van foto's of filmpjes. De andere leerkrachten geven aan dit niet te doen, of alleen foto's te maken om aan ouders te laten zien. *'Foto's vind ik heel belangrijk, ik maak veel foto's dan kan ik wat beter herkauwen. Soms zie ik op een foto dingen die mij nog niet waren opgevallen'*.

Vijf van de leerkrachten hopen dat ze in het nieuwe gebouw de mogelijkheid hebben om meer te kunnen observeren en ook vaker observatiemomenten in te plannen. *‘Op het ontwikkelplein kan dan de een de boel in de gaten houden en de ander kan observeren’.*

Meespelen

Op de vraag of de leerkrachten ook meespelen in de huishoek, benoemen vijf van de zes leerkrachten dat ze dit eigenlijk alleen doen wanneer het spel vastloopt, of kinderen niet tot spel komen. Drie van de vijf leerkrachten benoemen hierbij dat ze niet zomaar in het spel breken maar even op ‘visite’ komen. *‘Als ik denk dat het spel niet helemaal fijn gaat, dan kan ik als juf binnenkomen maar ook even op visite komen om te kijken hoe gezellig het is’.* Alle vijf leerkrachten geven aan dat het belangrijk is dat je niet zomaar gaat meespelen, omdat je anders juist het spel kan stagneren. *‘Het is altijd goed kijken wanneer je denkt; ik ga erin, daar moet je echt je momentje voor uitkiezen’.* Eén leerkracht benoemt dat ze meespelen ook belangrijk vindt wanneer het spel goed loopt. *‘Door mee te spelen verrijk je enorm de woordenschat en kun je kinderen verdiepen in het spel en hen een stapje verder helpen’.*

Verrijken en reflecteren

Alle leerkrachten geven aan dat ze wel eens nieuw materiaal toevoegen wanneer ze zien dat het spel vastloopt of ter verrijking. *‘Wanneer ik merk dat de lol eraf is bij de kinderen, dan voeg ik wat nieuw aantrekkelijk materiaal toe. Vooral ter verrijking wanneer je ziet dat het spel nog wat extra’s kan gebruiken’.* Drie leerkrachten geven aan dat ze het materiaal soms introduceren in de kring en hierbij voordoen wat je met de materialen zou kunnen doen. *‘Ik doe dit wel eens in een kringgesprek; we hebben een best bijzondere bezem in de toverhoek, wie heeft een idee wat je hier allemaal mee kan doen?’.* Een leerkracht geeft aan dat ze dit nooit doet, omdat ze de kinderen hier graag vrij in wil laten. Twee leerkrachten benoemen dat ze dit naar hun inzien te weinig doen en graag meer willen doen.

Op de vraag of de leerkrachten wel eens met de leerlingen reflecteren op het spel in de huishoek geven twee leerkrachten dit aan af en toe te doen, maar niet structureel. Vier leerkrachten benoemen dat ze vinden dat ze te weinig reflecteren en dit, wanneer ze op ontwikkelpleinen gaan werken, vaker zouden willen doen. *‘Dat doe ik eigenlijk niet veel, Je maakt mij er nu bewust van’; nu denk ik verrek, het is eigenlijk ook heel leuk en andere leerlingen worden daarmee ook weer bewust gemaakt’.* Twee leerkrachten benoemen dat ze er door de grote en volle klas nu helaas te weinig tijd voor hebben.

4.3 Visie leerkrachten

In deze paragraaf wordt antwoord gegeven op de deelvraag; Wat is de visie van de leerkrachten op de inrichting van de huishoek als rijke speelleeromgeving? De resultaten onder deze deelvraag zijn vergaard door middel van interviews.

Visie op spel

Naar aanleiding van de vraag welke positie spel heeft binnen hun kleuterklas, geven alle zes de leerkrachten aan dat het (vrije) spel het belangrijkste of één van de belangrijkste onderdelen is. Zo noemt een leerkracht; *‘kleuteronderwijs is spel’.* Bij de vraag wat volgens hen dan het belang is van het vrije spel in de kleuterklas worden de volgende begrippen genoemd. Zoals in de figuur 3 hieronder zichtbaar is wordt het belang van het vrije spel voor de sociale vaardigheid door iedereen genoemd. Ook taal/woordenschat en verbeeldingskracht wordt door meer dan de helft van de leerkrachten genoemd.

FIGUUR 3: BELANG VRIJE SPEL

Bij de vraag wanneer een huishoek volgens de leerkracht rijk en uitdagend is noemen vier van de zes leerkrachten dat een huishoek volgens hen rijk is wanneer het aansluit bij de belevingswereld van de leerlingen. Eén leerkracht noemt dat er verrassende materialen aanwezig moeten zijn. *‘Materiaal dat uitnodigt tot voelen en ontdekken middels je huid’*. Een andere leerkracht geeft aan dat een hoek rijk is wanneer je iemand anders mag zijn.

Betekenisvolle hoek

Twee leerkrachten geven aan dat ze de huishoek altijd aanpassen aan het thema waar ze op dat moment mee bezig zijn. *‘Wij werken thematisch, ik vind het belangrijk dat een huishoek daar dan ook bij aansluit. Zo zijn we nu bezig met de lente en is onze huishoek een bloemenwinkel’*. Drie leerkrachten geven aan hun huishoek regelmatig aan te passen aan het thema, maar het soms ook gewoon ‘de huishoek’ laten. *‘Ik probeer het wel vaak te doen, maar soms leent een thema zich er niet voor, of heb je gewoon geen materialen tot je beschikking’*. Eén leerkracht geeft aan alleen met de geijkte momenten de huishoek aan te passen (Sinterklaas, Kerstmis etc.), maar het liefst de huishoek gewoon de huishoek laat.

Alle leerkrachten geven aan dat ze het in hun ideale situatie de huishoek het liefst samen met de kinderen inrichten en aansluiten bij de interesses van de leerlingen, door bijv. samen met de leerlingen een thema te bedenken. Eén leerkracht geeft aan dit nu helemaal niet te doen. Eén leerkracht geeft aan dat ze de basis zelf doet en bij de uitbreiding van de hoek de kinderen betreft. De andere vier leerkrachten benoemen dat zij de huishoek eigenlijk altijd tot stand laten komen samen met de kinderen. Hierbij benoemen ze allemaal dat ze de leerlingen hierin begeleiden en soms sturen. Drie van de vier leerkrachten benoemen dat ze regelmatig een Mind-map gebruiken om te inventariseren wat ze nodig hebben en er in de huishoek moet komen. *‘Als je het samen inricht, is iedereen enthousiast. Zelf denk je dan van buitenaf soms; jee wat slordig, het ziet er niet uit. Voor de kinderen is het dan helemaal van hun’*. Drie leerkrachten benoemen dat door het samen in te richten de leerlingen ook verantwoordelijker omgaan met de spullen.

Materialen

Naar aanleiding van de vraag welke materialen de leerkrachten graag terugzien in de nieuwe huishoek geven alle leerkrachten unaniem aan dat ze het belangrijk vinden dat in de huishoek veel échte materialen aanwezig zijn. *‘Levenschte huishoekmaterialen, dat huiselijke gevoel. Dat het net echt is’*. Drie van de zes leerkrachten geven aan het liefst zo weinig mogelijk plastic speelgoed in de huishoek te zien.

Vier van de zes leerkrachten geven bij de vraag over ‘Loose parts’ aan dat ze deze op dit moment weinig gebruiken in de huishoek. Sommige leerkrachten hebben dit wel eens in andere hoeken gebruikt. Drie van de vier leerkrachten benoemen dat het hen in de nieuwe huishoek interessant lijkt om in te zetten. *‘Loose parts daagt kinderen mogelijk uit om na te denken over diverse mogelijkheden’*. Twee leerkrachten maken op dit moment al wel eens

gebruik van Loose parts in de huishoek en willen dit ook graag blijven doen. *‘Juist door iets in te brengen waar geen doel aan zit, kan dat in combinatie met echte materialen tot rijk spel leiden’*. Een leerkracht geeft aan dat ze Loose parts niet snel zou inzetten in de huishoek.

Bij de vraag wat volgens hen qua materiaal niet in de huishoek mocht ontbreken werden de volgende antwoorden gegeven (zie staafdiagram). Vijf van de zes leerkrachten gaven aan dat huiselijke spulletjes niet mogen ontbreken zoals een pop, poppenbedje, keukentje, keukengerei. Eén leerkracht gaf aan dat ze niks kon noemen, omdat zij het heel belangrijk vindt dat het aansluit bij het thema. *‘Een keukentje hoeft van mij niet per se in de huishoek, want het is eigenlijk heel gek dat je een bloemenwinkel hebt met een keukentje erin’*. Vier leerkrachten benoemen ook het belang van verkleedkleden; *‘verkleedkleden zorgen ervoor dat kinderen zich kunnen inleven in een andere rol’*.

Geordende inrichting

Alle leerkrachten zijn het erover eens dat er voldoende keuze in materiaal moet zijn, maar dat er niet al te veel materiaal moet liggen. *‘Bij mij ligt er in de huishoek niet heel veel, maar wel genoeg. Te weinig, dan hebben ze te weinig spelmogelijkheden. Te veel dan maken ze er een complete chaos van en hebben ze geen idee meer wat ze aan het doen zijn’*.

Vijf van de zes leerkrachten geven aan dat er wel een aantal afspraken zijn over waar de leerlingen het spul in de huishoek kunnen opbergen. Zoals kleding in de bakken en keukenspullen in het keukentje. Eén leerkracht geeft aan dat de spullen geen vaste plek hebben, omdat de huishoek steeds wisselt naar een thema en er ook andere materialen in te vinden zijn. Geen van de leerkrachten maakt op dit moment gebruik van labels of picto's om te verduidelijken waar spullen kunnen liggen. Vier van de leerkrachten geven aan dat ze dit in de nieuwe huishoek misschien wel willen toepassen. *‘Het is een heel werk, maar als je er een plaatje met een woord bij doet leren ze; lezen, opruimen en sorteren’*.

Aantrekkelijke & verzorgde inrichting

Op de vraag hoe de huishoek aantrekkelijk kan worden vormgegeven komen de volgende termen voorbij; zie figuur 4 voor een overzicht. Vier van de zes leerkrachten benoemen dat ze het gebruik van duurzame natuurlijke meubels/materialen belangrijk vinden. *‘Ik zie het liefst zoveel mogelijk duurzaam hout, lichte kleuren en misschien ook wel planten die ze echt kunnen verzorgen’*. Ook geven alle leerkrachten aan dat ze graag zien dat de huishoek is afgebakend. Hierbij noemt één leerkracht dat ze het wel belangrijk vindt dat je als leerkracht ondanks de afbakening de leerlingen kunt zien. Een andere leerkracht geeft aan dat ze het graag afgebakend ziet, maar dan door middel van losse verrijdbare onderdelen, zodat de vorm van de hoek makkelijk aangepast kan worden aan een thema.

Vijf van de zes leerkrachten benoemen dat de huishoek voor hen een knusse huiselijke sfeer moet hebben. *‘Ik vind het fijn als de huishoek knus is; iets met gordijntjes. Het moet een knusse plek in de klas zijn waar kinderen zich veilig voelen en lekker kunnen spelen’*.

FIGUUR 4: VORMGEVING HUISHOEK 1

5. Conclusie, discussie & aanbevelingen

In dit hoofdstuk worden de conclusie, discussie en aanbevelingen beschreven. In de conclusie wordt aan de hand van de resultaten antwoord gegeven op de hoofdvraag. In de discussie wordt kritisch gereflecteerd op het onderzoek. Tot slot worden op basis van de resultaten aanbevelingen gegeven voor de organisatie.

5.1 Conclusie

In deze paragraaf zal antwoordt gegeven worden op de hoofdvraag: 'Op wat voor manier kunnen de leerkrachten invulling geven aan de nieuwe huishoek op de basisschool, zodat er een rijke speelleeromgeving wordt gecreëerd, waarin kinderen worden uitgedaagd tot spel?'

Uit de resultaten kan geconcludeerd worden dat de leerkrachten op veel punten al goed op weg zijn om een rijke/speelleeromgeving te creëren. Echter zijn er om tot een rijke/speelleeromgeving te komen nog verbeteringen nodig op het gebied van de inrichting van de hoek en de rol van de leerkracht. Op welke punten er nog verbetering mogelijk is, zal verder worden toegelicht in de volgende paragrafen. In de aanbevelingen zullen concrete tips worden gegeven hoe daar invulling aan gegeven kan worden.

5.1.1 Inrichting huidige huishoek

Aan de hand van de resultaten kan geconcludeerd worden dat op basis van de literatuur de huishoeken al deels rijk en uitdagend zijn ingericht. Zo bevatten alle huishoeken échte materialen. Volgens Janssen-Vos (2001) verdiept het spel in de huishoek zich als het in verbinding kan staan met materialen en handelingen uit het 'echte leven'. Ook is er een goede balans tussen de inrichting en materialen en waren bij de meeste huishoeken veel verschillende soorten materialen te vinden. Alle huishoeken waren goed afgebakend en de meesten bevatten opbergmogelijkheden. Ook is bij alle huishoeken geprobeerd het knus en aantrekkelijk te maken door gebruik te maken van zachte materialen.

Echter kan ook geconcludeerd worden dat er mogelijkheden zijn om de huishoek nog rijker te maken. Op het gebied van materialen is er te weinig diversiteit, zo blijkt dat slechts in één huishoek open materialen te vinden zijn. Ook lijkt weinig rekening te worden gehouden met culturele diversiteit bij de keuze van de materialen. Kijkend naar de inrichting zal het nog overzichtelijk en aantrekkelijker gemaakt kunnen worden door opbergplekken duidelijk weer te geven en kritisch naar de staat van de meubels te kijken.

5.1.2 Rol van de leerkracht

Kijkend naar de rol van de leerkracht kan geconcludeerd worden dat de leerkrachten al veel doen om het spel in de huishoek te stimuleren. Zo observeren alle leerkrachten het spel in de huishoek en kiezen ze er soms voor om mee te spelen of nieuw materiaal in te brengen wanneer ze zien dat het spel vastloopt. Echter kan ook geconcludeerd dat er wel observaties uitgevoerd worden maar dat dit niet structureel is en het zich zelden richt op het materiaalgebruik. Weinig leerkrachten reflecteren met de leerlingen op het spel, ook zou er meer aandacht besteedt kunnen worden aan het introduceren van nieuw materiaal in de hoek. Door leerlingen te laten vertellen over hun ervaringen met nieuwe materialen brengt dit andere kinderen op nieuwe ideeën, en verrijkt het spel (Leraar24, 2020).

5.1.3 Visie op de nieuwe huishoek

Aan de hand van de resultaten kan geconcludeerd worden dat de visie van de leerkrachten op het inrichten van de huishoek als rijke speelleeromgeving op veel punten overeenkomt. Alle leerkrachten zijn het over eens dat spel een hele belangrijke positie inneemt in de kleuterklas, en vinden het belangrijk dat de huishoek dan ook een rijke speelleeromgeving wordt die aansluit bij de belevingswereld van de leerlingen; volgens Janssen-Vos (2008) is dit een van de belangrijke aspecten van het OGO-onderwijs. Allemaal zijn ze het erover eens dat

ze de leerlingen graag willen betrekken bij de inrichting van de huishoek, volgens de theorie maakt dit de huishoek nog rijker en uitdagender. Pompert (2008) stelt dat het, om tot optimale ontwikkeling te komen, nodig is dat kinderen persoonlijk betrokken raken, zelf initiatieven nemen en eigen betekenissen zien en onderzoeken. De leerkrachten verschillen op het punt van het aanpassen van de huishoek aan thema's.

Uit de resultaten kan geconcludeerd worden dat de leerkrachten openstaan voor nieuwe initiatieven of mogelijkheden om de huishoek nog rijker te maken. Zo geeft de meerderheid van de leerkrachten aan dat ze in de nieuwe huishoek graag zouden willen experimenteren met Loose parts en materialen met culturele diversiteit en het gebruik van picto 's om de materialen te organiseren. Volgens de meerderheid van de leerkrachten bevat hun nieuwe rijke huishoek; veel échte, huiselijke materialen en duurzame en natuurlijke materialen. Zij zien de huishoek als afgebakende, knusse, huiselijke plek waar de leerlingen zich veilig en vrij voelen.

5.2 Discussie

In deze paragraaf wordt een kritische beschouwing gegeven op het gehele onderzoek. De validiteit, betrouwbaarheid en de bruikbaarheid van het onderzoek worden geëvalueerd. Vervolgens zullen de bevindingen beschreven worden aan de hand van literatuur.

Validiteit, betrouwbaarheid & bruikbaarheid

Als onderzoeker is ernaar gestreefd om een zo valide, betrouwbaar en bruikbaar mogelijk onderzoek af te leveren. Door dit onderzoek is inzicht verschaft hoe invulling gegeven kan worden aan de nieuwe huishoek op de basisschool.

Terugkijkend is de onderzoeker van mening dat dit onderzoek op de juiste manier is geoperationaliseerd. In de literatuur is eerst gekeken naar wat een rijke speelleeromgeving inhoudt en welke aspecten hiervoor zorgen. Om het ook observeerbaar te maken is specifieker gekeken naar deze aspecten en zijn die onderverdeeld in deelaspecten. Dit heeft ervoor gezorgd dat datgene is gemeten, wat gemeten moest worden. Dit draagt bij aan de begripsvaliditeit.

Om de validiteit en betrouwbaarheid te verhogen is ervoor gekozen om triangulatie toe te passen. Zo is er gebruik gemaakt van zowel theorie, als observatielijsten en interviews. Hierdoor wordt het onderwerp vanuit meerdere oogpunten belicht. Een mogelijke beperking zou kunnen zijn dat hierbij niet gekeken is naar de leerlingen tijdens het spel.

Wanneer er meer tijd was had de onderzoeker ervoor gekozen, om naast deze vormen van dataverzameling ook leerlingen te observeren tijdens het spel in de huishoek. Dit zou mogelijk de betrouwbaarheid van het onderzoek vergroten, omdat er dan gekeken zou kunnen worden in welke mate de leerlingen het zelf een rijke speelleeromgeving vinden. Voor een vervolgonderzoek zou het interessant kunnen zijn om de betrokkenheid van leerlingen te observeren wanneer de nieuwe huishoek op de basisschool is ingericht.

Om de interne validiteit van het onderzoek te vergroten is er geprobeerd om tijdens de interviews de sociale wenselijke antwoorden van de respondenten zoveel mogelijk te beperken, door voorafgaand aan het interview te benoemen dat er geen goed of fout bestaat. Er is geprobeerd om een sfeer te creëren waarin ze hun eigen mening durven te geven.

Om de betrouwbaarheid te vergroten is ervoor gekozen om de interviews op te nemen, zodat de interviewer alle aandacht bij de geïnterviewde kon houden. Dit heeft ervoor gezorgd dat er geen waardevolle informatie verloren ging. Echter is bij één interview de opname niet goed gegaan waardoor niet alles is opgenomen is. Om dit interview toch te kunnen gebruiken heeft de onderzoeker na dit interview meteen alle belangrijke informatie genoteerd, zodat het nog vers in het geheugen zat. Belangrijke antwoorden die nog ontbraken heeft de onderzoeker

nagevraagd, waardoor dit de betrouwbaarheid en bruikbaarheid van de informatie heeft verhoogd.

Voor de observatie van de huishoeken is vanwege de tijd ervoor gekozen om dit per huishoek één keer in te vullen. Dit betekent dat sprake is geweest van een momentopname. Zo is het mogelijk geweest dat de huishoek de week erna wel volledig aangepast was aan een thema of er andere materialen in lagen. Om de betrouwbaarheid van deze observaties te waarborgen zijn alle foto's gemaakt of observaties afgenomen binnen een tijdbestek van één week. Hierdoor kan een duidelijk en eerlijk beeld worden gegeven van de verschillende huishoeken. Ook is voor de observatie van de huishoek gebruik gemaakt van een peer-feedback. De resultaten van de onderzoeker en de medestudent zijn met elkaar vergeleken. Naar aanleiding van deze peer-feedback is besloten één observatiepunt 'de hoek nodigt uit tot samen spelen' te verwijderen omdat dit niet objectief observeerbaar was. Door dit punt te verwijderen heeft dit bijgedragen aan de betrouwbaarheid van het onderzoek.

Dit onderzoek is bruikbaar en generaliseerbaar binnen de school omdat de respondenten een goede afspiegeling zijn van de kleuterleerkrachten; uit elke klas zowel van de Siebe Jan Bouma school als de basisschool is een leerkracht geïnterviewd. Ook heeft in elke klas een observatie plaatsgevonden. Dit onderzoek geeft de school mogelijk handvatten hoe de nieuwe huishoek rijk en uitdagend ingericht kan worden, rekening houdend met de visie van de leerkrachten. Dit onderzoek is niet extern generaliseerbaar, omdat het specifiek gericht is op deze twee scholen en de leerkrachten die daarop werken. Echter zou dit onderzoek wel op een andere school uitgevoerd kunnen worden om ook daar een beeld te krijgen hoe de huishoek verrijkt zou kunnen worden.

Eigen bevindingen

Een punt dat ter discussie gesteld zou kunnen is het creëren van een rijke speelleeromgeving door mee te spelen. Uit de resultaten blijkt dat slechts één leerkracht vaak meespeelt met de leerlingen, de andere leerkrachten benoemen dat ze dit vooral inzetten als 'interventie' wanneer het spel niet lekker loopt. Ze benoemen hierbij als reden dat ze het spel niet willen onderbreken. Dit is opvallend, want volgens het OGO-concept is meespelen heel belangrijk en zorgt het ervoor dat je het kind een stapje verder helpt in de naaste ontwikkeling. In de literatuur is te vinden dat het meespelen, ook als het goed loopt, wel degelijk een positieve invloed heeft. Het vergroot namelijk het welbevinden en de betrokkenheid van de leerlingen en ondersteunt het samenspel en rollenspel. Daarnaast is het zeker bij taalzwakke leerlingen een mooie manier om hen uit te dagen tot meer taalproductie (Boland, Damhuis & Zalm, 2018). Wel wordt benoemd dat wat de leerkrachten in het interview ook zeggen; dat het belangrijk is goed te kijken hoe en wanneer je instapt in het spel. Hierbij kan er gebruik gemaakt worden van de drie v's; verkennen, verbinden en verrijken die verder zijn toegelicht in het theoriehoofdstuk. Het meespelen zal niet worden meegenomen in de aanbevelingen, omdat bijna alle leerkrachten aangeven bewust te kiezen voor het niet meespelen en het ook belangrijk is dat wordt aangesloten bij hun eigen visie.

Voorafgaand aan dit onderzoek was nog onduidelijk wat de visie van de leerkrachten was ten aanzien van spel. Mooi om te ontdekken is dat alle leerkrachten veel kennis hebben van het begrip spel en dit ook als belangrijkste 'activiteit' zien in de kleuterklas. Zoals één van de leerkrachten mooi benoemd; kleuteronderwijs is spel. Ze benoemen allemaal dat spel samenhangt met veel verschillende ontwikkelingsdomeinen en kleuters daardoor allerlei vaardigheden leren. Interessant om te zien is dat bij alle leerkrachten de focus wordt gelegd op lerend spelen in plaats van spel waarbij iets van de leerlingen wordt verwacht. Ondanks dat in diverse media wordt geschreven dat de nadruk in de kleuterklas nog te veel op de cognitie ligt en te weinig op spel, blijkt dat hier niet het geval te zijn. Ze zien dan ook het

belang in van het creëren van een rijke speelleeromgeving waarin voorwaarden voor de leerlingen worden gecreëerd om tot spel te komen.

Uit de interviews blijkt dat de leerkrachten heel goed kunnen aangeven wanneer een huishoek voor hen rijk/uitdagend is of hoe ze een huishoek rijk/uitdagend kunnen maken. Echter blijkt uit de observaties van de huidige huishoeken dat hun eigen visie of dat wat ze vertellen niet altijd overeenkomt met dat wat zichtbaar is. Denk aan het aanpassen aan een thema of het gebruik van materialen en keuze van inrichting. Een mogelijke reden hiervoor zou kunnen zijn dat ze binnenkort gaan verhuizen en op dit moment niet verder willen investeren in de inrichting en materialen. Ook zouden de volle klassen en beperkte ruimte hier een rol bij kunnen spelen.

Uit de interviews komt naar voren dat door de hoge werkdruk de leerkrachten sommige dingen wel graag meer zouden willen doen, maar benoemen hier soms geen tijd of ruimte voor te hebben. Denk hierbij aan het gestructureerd observeren of het volledig aanpassen van de hoek aan een thema. Dit gegeven is niet onbekend in het basisonderwijs. Volgens onderzoek van het CBS staan leraren bijna boven aan de lijst van werknemers met de hoogste werkdruk. Leerkrachten geven aan dat de groepen steeds groter worden, er meer kinderen zijn met bijkomende problematiek en alles moet worden vastgelegd. Dit neemt allemaal tijd in beslag. Volgens hen moet er te veel in een te korte tijd worden gedaan (Traag, 2018). Bij de invulling van de huishoek op het nieuwe IKC, is het daarom ook aan te raden om te kijken naar manieren die niet extra druk of extra taken opleveren. Het samenwerken met meerdere klassen in één huishoek vergt meer overleg en afstemming, maar biedt ook meer kansen om taken te verdelen en elkaars krachten te bundelen.

5.3 Aanbevelingen

In deze paragraaf zullen er op basis van de resultaten en conclusie aanbevelingen gegeven worden over wat de school kan doen om met de nieuwe invulling van de huishoek een rijke speelleeromgeving te creëren.

Aanbeveling 1 – Goed georganiseerde en overzichtelijke hoek

Een goed georganiseerde en overzichtelijke hoek geeft leerlingen een gevoel van veiligheid en vertrouwen. Om dit in de nieuwe hoek te kunnen waarborgen is het belangrijk dat binnen de huishoek gewerkt wordt met logische, duidelijk zichtbare opbergplekken en duidelijke afspraken, zodat de leerlingen weten waar ze de spullen moeten opruimen. Uit de resultaten blijkt dat bijna alle leerkrachten met de leerlingen afspraken hebben over het opruimen, echter verschillen deze afspraken per leerkracht. Wanneer meerdere groepen in één huishoek spelen is het belangrijk dat voor alle leerlingen dezelfde opruimregels gelden. Om dit proces te vergemakkelijken wordt aangeraden om binnen de huishoek te werken met picto's. Door het gebruik van labels te combineren met logische opbergplekken die overeenkomen met de werkelijkheid, helpt het hen niet alleen bij het opruimen, maar ook bij het naspelen van de 'echte wereld' en vergroot het de woordenschat (Boland & van Seters, 2014). Hiernaast is een foto zichtbaar van een mogelijke manier waarop dit gedaan kan worden. Wanneer de huishoek aangepast wordt naar een thema en er andere materialen in komen die nog geen vaste plek hebben, kan een foto van de aangepaste huishoek worden opgehangen ter ondersteuning bij het opruimen.

VOORBEELDHOEK MET LABELS

Aanbeveling 2 – Diversiteit aan materialen

Er wordt aangeraden om een grote diversiteit aan materialen aan te brengen in de huishoek. Uit de resultaten komt naar voren dat er veel échte materialen aanwezig zijn, maar nog weinig materialen uit andere culturen of met een open einde. Voor het stimuleren van het doen-alsof spel in de huishoek is het belangrijk dat alle leerlingen materialen herkennen en zich ermee kunnen identificeren. Hierbij is het belangrijk om naast verschillen in belangstelling en voorkeuren ook rekening te houden met culturele diversiteit.

Herkenbaarheid draagt bij aan een positief zelfbeeld (Eijssenring, 2009). Ook is het goed voor de beeldvorming van andere kinderen. Naarmate kleuters ouder worden, stellen ze meer verschillen en gelijkenissen vast bij andere mensen. De beeldvorming over andere mensen gebeurt al vanaf de kleuterleeftijd. Daarom is het erg belangrijk om kleuters met diversiteit in contact te brengen en om hen daar positief mee te leren omgaan. Bij culturele diversiteit hoeft niet alleen gedacht te worden aan poppen met verschillende huidskleuren, maar kan ook gedacht worden aan boekjes uit een andere taal of stoffen, verkleedkleden, kookgerei uit andere culturen. Volgend jaar heeft de school waarschijnlijk een populatie bestaande uit kinderen met veel verschillende culturen en afkomst en NT2 leerlingen. Het is mooi om hier ook bij de inrichting van de huishoek bij stil te staan.

Naast het toevoegen van materialen uit andere culturen wordt aangeraden om materialen met een open einde toe te voegen. Deze materialen prikkelen de fantasie en dagen de leerlingen uit om hun eigen spel te bedenken (Antonissen, 2019). Deze materialen hoeven niet vast in de huishoek te staan maar kunnen ter verrijking ingebracht worden om het spel te stimuleren.

Aanbeveling 3 – Verrijken & reflecteren

Om een rijke speelleeromgeving te creëren en het spel te stimuleren wordt aangeraden om vaker het materiaal en spel in de huishoek te bespreken. Uit de resultaten komt naar voren dat leraren aangeven dit te weinig te doen, maar wel meer zouden willen doen. Door observaties merk je soms dat het spel niet lekker loopt of leerlingen niet weten wat ze moeten doen. Een oorzaak hiervoor kan zijn dat de kennis ontbreekt wat ze met het materiaal moeten doen. Aangeraden wordt dan ook om in de eerste week na de start van een thema aandacht te besteden aan de nieuwe materialen, door bijv. in de klas rollenspel te oefenen. Wanneer een bakkershoek is ingericht, met diverse bakspullen, kun je in de klas bespreken wat je met deze materialen zou kunnen doen, filmpjes laten zien en het daarna uitspelen in de kring. Het advies is om het niet alleen hierbij te laten, maar nadat de leerlingen hebben gespeeld in de huishoek, hier gezamenlijk in de kring ook nog even op terug te komen. Laat de leerlingen vertellen wat ze gespeeld hebben, evt. ondersteund door foto's. Hierdoor raken andere kinderen weer geïnspireerd, hebben oog voor elkaar en willen nieuwe dingen proberen (Antonissen, 2019).

Aanbeveling 3 – Afstemming & organisatie

Omdat in de nieuwe huishoek meerdere leerkrachten samen verantwoordelijk zijn voor één huishoek is het belangrijk dat de leerkrachten op de hoogte zijn van elkaars visie over de invulling van de huishoek. Aangeraden wordt dan ook dat iedereen de resultaten en/of transcripten goed doorleest zodat ze op de hoogte zijn van de wensen van de overige collega's. Belangrijk is om in gesprek te gaan over de punten waar de leerkrachten in mening/visie over verschillen. Denk hierbij aan het altijd aanpassen van een hoek aan een thema of het gebruik van Loose Parts. Punten waar iedereen het over eens is kunnen worden doorgevoerd. Zo kan er aan de hand van de resultaten besloten worden wat voor soort materialen er aangeschaft worden en hoe de inrichting van de hoeken wordt vormgegeven. Belangrijk is hierbij ook stil te staan bij de ontwikkelingsgerichte visie. Ook is het belangrijk gezamenlijk duidelijke afspraken te maken over de organisatie. Zo geven alle leerkrachten aan dat ze graag leerlingen willen betrekken bij de inrichting van de hoek. Belangrijk is om

samen na te denken hoe dat gedaan kan worden met één huishoek en meerdere klassen. Zo kan ervoor gekozen worden om per thema één klas verantwoordelijk te stellen of kunnen twee leerlingen als afgevaardigden van elke groep samen met een leerkracht brainstormen over het nieuwe thema en de invulling hiervan.

Aanbeveling voor vervolgonderzoek

Vervolgonderzoek zou zich verder kunnen focussen op het spel van de leerlingen in de huishoek. Wanneer er op basis van de aanbevelingen een rijke speelleeromgeving is gecreëerd, zou aan de hand van observaties gekeken kunnen worden naar de betrokkenheid van de leerlingen bij het spel in de huishoek. Volgens Ritzema (2019) is een rijke en uitdagende omgeving namelijk een voorwaarde om kinderen betrokken te maken. Door observaties kan er dus gekeken worden of de leerlingen betrokken zijn en de speelleeromgeving rijk en uitdagend genoeg is en of de tips en aanbevelingen het gewenste effect hebben gehad.

Bibliografie

- Aalsvoort, G. v. (2017). *Het belang van spelen*. Haarlem: Acco Uitgeverij.
- Ameling, M., Cordang, M., & Damen, L. (2005). *Spel en spelbegeleiding*. Enschede: Stichting leerplanontwikkeling.
- Antonissen, B. (2019). *Spelen in uitdagende hoeken*. Hoofddorp: Leuker.nu.
- Bazalt. (2019). *Rijke speelleeromgeving*. Opgehaald van bazalt: <https://bazalt.nl/dienst/rijke-speelleeromgeving-zoveel-meer-dan-leuk-ingericht/>
- Boland, A., & van Seters, A. (oktober, 2014). *Tien tips voor de speelleeromgeving*. Opgehaald van ipabo: <https://www.ipabo.nl/upload/publicaties/lectoraat%20jonge%20kind/Tien%20tips%20voor%20de%20speelleeromgeving.pdf>
- Boland, A., & Van Seters, A. (2014). *Tien tips voor de speelleeromgeving*. Ipabo.
- Boland, A., Damhuis, R., & Zalm, E. v. (2018). Aansluiten bij doen-alsof spel. *HJK*, 4-7.
- Borren, B. (2017). De hoek in! *HJK*, 16-19.
- Brouwers-Goorhuis, S. (2021). *Alles op zijn tijd*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- De Werk- en Steungroep kleuteronderwijs. (4 oktober, 2014). *Het belang van vrije spel voor de kleuter*. Opgehaald van wsk-kleuteronderwijs: https://www.wsk-kleuteronderwijs.nl/wp-content/uploads/2014/09/2014_09_20_stuk-over-spel_DEFINITIEF-1.pdf
- Delfos, M. (2020). *Luister je wel naar mij? Gespreksvoering met kinderen tussen de vier en twaalf jaar*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Eijzenring, C. (2009). Allemaal stralende gezichten. intercultureel werken met TamTam. *HJK*, 14-16.
- Esch, W. v. (2011). Kansen benutten in een rijke leeromgeving. *mensenkinderen*, 7-9.
- Fromberg, D., & Bergen, D. (2006). *Play from birth to twelve: contexts, perspectives, and meanings*. New York: Routledge & Francis.
- Galama-Koolen, H. (2008). Leefruimte voor kleuters. *De wereld van het jonge kind*, 258-261.
- Goorhuis-Brouwer, S. (18 juni, 2016). Zet in op lerend spelen. *Friesch dagblad*, p. 19.
- Haan, D. d. (2012). *Verkennen, Verbinden, Verrijken: didactiek voor een goede interactie met jonge kinderen*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam in samenwerking met De activiteit, CED-Groep, Cito en Nederlands Jeugd Instituut.
- Haan, D. d. (2012). *Verkennen, verbinden, verrijken; didactiek voor een goede interactie met jonge kinderen*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam in samenwerking met De Activiteit, CED-Groep, Cito en Nederlands Jeugd instituut.
- Huizinga, J. (2008). *Homo Ludens: Proeve een bepaling van het spel-element der cultuur*. Haarlem: Tjeenk Willinga.
- Janssen-Vos, F. (2008). *Basisontwikkeling voor peuters en de onderbouw*. Assen: Van Gorcum.
- Janssen-Vos, F., & van der Meer, L. (2017). *Basisontwikkeling voor peuters en de onderbouw*. Assen: Uitgeverij koninklijke van gorcum.
- Jutten, J. (2013). *Teamleren in een lerende school: samen werken aan beter onderwijs*. Opgeroepen op 18 maart, 2021, van wij-leren: <https://wij-leren.nl/teamleren-samenwerken.php>
- Jutten, J. (2014). *Persoonlijk meesterschap: Het creëren van je eigen toekomst*. Opgeroepen op 17 maart, 2021, van wij-leren: <https://wij-leren.nl/ontwikkeling-leerkracht.php>

- Kohnstamm, R. (2009). *Kleine ontwikkelingspsychologie; het jonge kind*. Houten : Bohn Stafleu van Loghum.
- Kwakkel-Scheffer, J. (2006). *Het belang van spelen op school*. Leuven: Acco.
- Laevers, F., & van Sanden, P. (2004). *Ervaringsgericht werken met kleuters*. Leuven: CEGO Publishers Leuven Belgium.
- Leraar24. (17 augustus, 2020). *Stimuleer het spel van kleuters met uitdagende hoeken* . Opgehaald van leraar24: <https://www.leraar24.nl/105698/stimuleer-het-spel-van-kleuters-met-uitdagende-hoeken/>
- monitor, D. (Regisseur). (2016). *De kleuter onder druk* [Film]. Opgehaald van https://www.npostart.nl/de-monitor/21-02-2016/KN_1676827
- Oers, B. V. (2013). Is it play? Towards a reconceptualisation of role play from an activity theory perspective. *European early childhood education research journal*(21), 185-198.
- Overtoom, L., Kuipers, E., & Vlam, W. (2011). *Spel in de pedagogische beroepspraktijk*. Leuven/Amersfoort: Acco.
- PO Raad. (13 april, 2014). *Spelend én lerend van kinderopvang naar groep 3*. Opgeroepen op 11 maart, 2021, van <https://www.poraad.nl/nieuws-en-achtergronden/spelend-en-lerend-van-kinderopvang-naar-groep-3>
- Pompert, B. (2016). Startblokken en basisontwikkeling dat gun je elk kind. *Veerkracht*, 31-33.
- Prakke, B., Goorhuis, S., & Van der Aalsfoort, G. (2009). *Kijken naar de ontwikkeling van jonge kinderen*. Utrecht: Kenniscentrum Educatie.
- Rajmakers, M., & van der Aalsvoort, D. (2011). Leeft spel? Spel leeft! *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 299-311.
- Ritzema, E. (januari, 2019). *spelen leren - lerend spelen*. Opgeroepen op 3 maart, 2021, van wsk-kleuteronderwijs: <http://wsk-kleuteronderwijs.nl/leden/wp-content/uploads/2019/04/2019-04-26-kloskennis-14-spelen-leren-lerend-spelen.pdf>
- Singer, E., & de Haan, D. (2017). *Speels, liefdevol en vakkundig*. Amsterdam: uitgeverij SWP.
- Traag, T. (2018). *Statistische trends leerkrachten in het basisonderwijs*. Den Haag: CBS.
- Verhoeven, N. (2014). *Wat is onderzoek?* Den haag : Boom Lemma Uitgevers.
- Vermeer, E. (1968). *Spel en spelpedagogische problemen*. Utrecht : Bijleveld.
- Vervaeke, E. (2012). *Naar school*. Delft: Uitgeverij Elmar B.V. .
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society*. Cambridge: Harvard University Press.
- WSK Kleuteronderwijs . (25 februari, 2021). *Wat schooldirecties zouden moeten beseffen over het kleuteronderwijs* . Opgeroepen op 15 maart, 2021, van wsk-kleuteronderwijs : <https://www.wsk-kleuteronderwijs.nl/uit-de-praktijk/wat-schooldirecties-zouden-moeten-beseffen-over-het-kleuteronderwijs/>